



MARUF VAKFI

İSLAM EKONOMİSİ ENSTİTÜSÜ

**ZULMÜ  
ENGELLEME  
MECBURİYETİMİZ!**

**BÜLTEN  
2024  
KIŞ**



f | t marufvakfi  
marufvakfi.org



## **VİZYON**

İSLÂM EKONOMİSİ TEZİNİ  
ÇAĞIMIZ İNSANINA SUNMAK



## **MİSYON**

İSLÂM EKONOMİSİNİN  
İNSANLIK İÇİN GEREKLİLİĞİNİ  
ORTAYA KOYACAK  
AKADEMİK ÇALIŞMALAR  
YAPMAK



## **İSLÂM EKONOMİSİNİN AMACI**

İNSANLAR ARASI  
EKONOMİK HAKKANIYETİN  
TESİS EDİLMESİDİR



## **HAK BELİRLEME YETKİSİ**

MUTLAK ANLAMDA  
SADECE  
HAKK'A AİTTİR.



2024 • KIŞ • YIL: 08 • SAYI: 11

#### Sahibi

Maruf Eğitim Araştırma  
ve Dayanışma Vakfı

#### Editör

Abdullah KULUÇ

#### Editör Yardımcıları

Fatma Nur Şahin  
Esmâ Vataandaş  
Hasan Atik

#### Yayın Kurulu

Sıtkı AbdullaHoğlu  
Doc. Dr. Hakan Kalkavan  
Doc. Dr. Zeyneb Hafsa Orhan  
Fatma Nur Şahin  
Esmâ Vataandaş  
Hasan Atik  
Abdullah Kuluç

#### Tasarım

Mustafa Özen

#### Baskı

Yener Matbaa Davutpaşa Caddesi  
Emintaş Davutpaşa San.Sit.  
No:103/584 Topkapı - İstanbul  
Tel: 0 212 674 74 90

#### Maruf Eğitim Araştırma ve Dayanışma Vakfı

Mevlana Caddesi No: 77 Kat: 8  
Necmettin Aytek Plaza  
Zeytinburnu - İstanbul

#### Telefon

0212 510 11 25  
www.marufvakfi.org  
maruf@marufvakfi.org  
f | t | marufvakfi



**MARUF VAKFI**  
İSLAM EKONOMİSİ ENSTİTÜSÜ

# İÇİNDEKİLER

|                                                                                                |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>MARUF'TAN</b> .....                                                                         | 00 |
| İlim ve Tefekkür -Yusuf KALYONCUOĞLU .....                                                     | 02 |
| <b>EDITÖRDEN - Abdullah KULUÇ</b> .....                                                        | 03 |
| <b>ŞAHSİYET</b> .....                                                                          |    |
| Seyfeddin İbrahim Taceddin (Seif Tag El-Din) - Elif Sağlık .....                               | 04 |
| <b>TEMEL KAYNAKLARDA EKONOMİK ANLAYIŞ</b> .....                                                |    |
| Ayetle Gelenler - Kenz Yapmak Ve Batıl Yol Üretmek Tevbe 34-35 - Sıtkı ABDULLAHOĞLU .....      | 06 |
| Sünnetle Gelenler - İhtikâr ve Pahalandırma Yasakları - Sıtkı ABDULLAHOĞLU .....               | 09 |
| <b>RÖPORTAJ -İslam'ın Dünyaya Söyleyecek Çok Sözü Var - Merve KARAMAN</b> .....                | 11 |
| <b>MARUF'TAN HABERLER - Yakup YAKAR</b> .....                                                  | 20 |
| <b>İEE SEMİNERLER- İslam'ın Güncelliği, Gerekliliği Ve Geçerliliği - Nihat Karadeniz</b> ..... | 25 |
| <b>KAVRAMLARLA İSLAM EKONOMİSİ</b> .....                                                       |    |
| Sorumlu Tüketim - Meliha Nur KÖSTEPEN.....                                                     | 27 |
| Tükenmeyen Hazine: Kanaat - Sadiye ÇALKAL.....                                                 | 29 |
| <b>İEE DERS DEĞERLENDİRMELERİ</b> .....                                                        |    |
| Kur'an ve Ekonomi Dersi YL- Yusuf TAŞPINAR .....                                               | 32 |
| İslam İktisat Düşünce Tarihi Dersi- M. Emin GÜRSOY .....                                       | 34 |
| Kur'an, Sünnet ve Ekonomi Dersi - Dr. Elif SAĞLIK .....                                        | 35 |
| Ekonomi ve Ahlak Dersi - Gökhan KARA .....                                                     | 37 |
| <b>İEE'NİN GENÇ ARAŞTIRMACILARINDAN</b> .....                                                  |    |
| İslam İktisadı ve İstikrar: Risk Paylaşımı Finansman- Nurbanu TEKİN .....                      | 38 |
| <b>KİTAP TAHLİLİ</b> .....                                                                     |    |
| İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü - Yusuf Taşpınar .....                                     | 42 |
| <b>İEE YAYINLARI</b> .....                                                                     | 46 |



## ZULMÜ ENGELLEME GÖREVİ

Yeryüzünde açık ve aleni bir zulüm işlenirken yapılan diğer işlerin gerçekten hiçbir tadı olmuyor. Veleve ki son derece yüksek düzeyli ulvi amaçlı işler olsun.

Gazze dramı, izahı mümkün olmayacak ölçüde çılgın bir zulmün devam ettirildiği bir deneydir. Canlı yayınlarda bütün insanlığa izlettirilmiştir. Dünyadan gelen tepkilere bakıldığında da insana olan, vicdana olan herkesi reaksiyona sevk etmektedir. Ancak, dünyada kurulu bulunan vahşi zulüm düzeninin bir yansıması olarak büyük güç merkezi ABD, yanına aldığı birkaç orta büyüklükteki diğer vahşi güçlerle birlikte bu zulme destek olmakta ve zulüm mekanizması pervasızca işletilmektedir.

Bu vahşiler ne UCM dinliyor, ne adalet divanı dinliyor, ne toplumsal tepkileri hesaba katıyor, ne savaş hukuku tanıyor ve ne de insanlıktan yana herhangi bir ölçüyü hesaba katıyorlar. Dünyaya egemen bu büyük güçlerin desteği ile emsali görülmemiş zulümlerini işlemeye devam ediyorlar.

İnsan olan her bireyde zulmü engelleme görevi vardır. Bu fitratın doğal bir yansımasıdır. Bunu vicdan da emreder. Nitekim bunu reaksiyonları yeryüzünün tüm coğrafyalarında görmek mümkün olmaktadır. Din, ırk, kültür farkı olmadan her yerden bu zulme tepkiler sürmektedir. Ancak ne var ki bu tepkiler zulmü engellemeye yetmemektedir. Asıl olan da bu zulmü engellemektir. Dünyanın örgütsel yapıları zulmün engellenmesine müsait bir fonksiyon icra etmek üzere kurulmamıştır. Tam aksine kendilerinden yana birileri bu tür fiilleri işlediklerinde birilerinin onlara engel olmasına mâni olmak üzere kurulmuştur. Nitekim bir devlet başkanının UCM savcısının talebine karşı ortaya koyduğu tepkide çok açık görülmektedir: "Biz bu kurumları, Putin ya da Afrika ülkeleri liderleri için kurduk!" Bu ve benzer beyanlar, dünya düzeninin zulme destek olmak amaçlı kurulduğunun açık itiraflardır. Ya bu düzen değişecek ya da onlardan bir şeyler beklemekten vazgeçilecek.

Artık onlardan bir hakkaniyet uygulaması bekleme ezikliğinden çıkabilir miyiz? Elbette çıkabiliriz. Zaten bu sorumluluk esasen tüm insanlık için Müslümanlara yüklenmiş bir sorumluluktur. Konuyu ayet çok açık bir şekilde beyan etmektedir: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda savaşmıyorsunuz! Halbuki ezilen erkekler, kadınlar ve çocuklar şöyle yalvarıp durmaktalar: "Rabbimiz! Halkı zalim olan bu ülkeden bizi çıkar, bize katından bir dost gönder, bize katından bir yardımcı gönder." (4/75)

Ancak, yaşadığımız şu günlerde yani 21. Yüzyılın başında Müslümanım diyenler genellikle yönetsel kontrollerini kendileri dışındakilere kaptırmış olmanın dramını yaşıyorlar. Kendilerini bağılı ve aciz hissediyorlar. Egemen güçlere değişik formlarda mahkûm hissettikleri için hareket edemiyorlar. Aslında Müslümanların yeteri kadar güçleri vardır. Birlikte hareket etme becerisi oluşturlarsa çözemeyecekleri sorun, engelleyemeyecekleri zulüm kalmayacaktır.

Hal böyle olunca yapılan diğer işlerin tadı tuzu kalmamaktadır. Yaptığımız her işin zulme engel olucu bir boyutu olması gerekir. Bunun uzun vadeye tahammülü de yoktur. O yüzden tüm organizasyonel yapılarımız derhal bu sorumlulukla yapabilecekleri her şeyi yapmak için harekete geçmek zorundadır. Yoksa yaptığımız hiçbir iş bizler için kurtuluş vesilesi olmayacaktır.

**YUSUF KALYONCUOĞLU**  
VAKIF BAŞKANI



## MARUF BÜLTEN

Maruf Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü olarak, 11. bltenimizle tekrar karşınızdayız. Bu sayıda, başkanımız Yusuf Kalyoncuoğlu, Gazze'deki insanlık dramına dikkat çekmekte ve zulme karşı durmanın insan fıtratından gelen bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Zulmü yalnızca gözlemekle kalmayıp, onu engellemek için harekete geçmenin önemini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, insanlığın ortak vicdanının bir gereği olarak, herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğine inanıyoruz.

Bu bültenin şahsiyet bölümünde, Seif Tag el-Din tanıtılmış ve İslam ekonomisine yaptığı katkılar üzerinde durulmuştur. Özellikle İslami finansal piyasalar ve faizsiz finans konularında önemli çalışmalara imza atan Seif Tag el-Din, piyasanın ahlaklılığını değerlendirirken, faize karşı ticaret önerisiyle ne ık-maktadır. Tag el-Din, paranın zaman teorisi ve tüketicisi tercihi eğrisi gibi teorik yapıları eleştiren bir şekilde inceleyerek bu alanlardaki tartışmalara derinlik katmaktadır. Ayrıca, fayda teorisi üzerine yaptığı değerlendirmelerde, kardinal ve ordinal fayda anlayışları arasındaki önemli ayrımı vurgulamakta ve refah ekonomisinin gelişiminin adalet teorisi ile eşiştiğini savunmaktadır. İslami bir refah kuramının gerekliliğini ortaya koyarak, ekonomi literatürüne makro bir yaklaşım önermektedir. Bu sayede, İslam iktisadının modern ekonomi içindeki yerini yeniden tanımlamaktadır.

Röportaj bölümümüzde, Doç. Dr. Adem Levent ile gerçekleştirdiğimiz söyleşiye yer verdik. Röportajda hocamızın akademik yolculuğu ve İslam iktisadı konusundaki düşünceleri aktarılmaktadır. Adem Levent, genç akademisyenlere farklı disiplinlerle zenginleştirilmiş bir bilgi birikimi edinmelerini önermekte; İslam iktisadının adil bir dünyanın inşasına yönelik bir arayış olduğunu belirtmektedir. Ancak bu arayışın hangi araçlarla srdrleceğinin belirlenmesi konusunda bazı sorunlar olduğuna dikkat çekmektedir. Modern iktisat araçları ile ilahiyat bilimlerinin sınırları içinde bu çabanın sürdürülemeyeceğini ifade etmektedir.

İEE Seminerleri bölümünde, Prof. Dr. Murat Sülün ile yaptığımız "İslam'ın güncelliği, gerekliliği ve geçerliği" başlıklı seminere yer verdik. Sülün, Müslümanların iktisat anlayışının temelinin "Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğrayasınız" felsefesine dayanması gerektiğini vurguladı ve bu yaklaşımın benimsenmesi durumunda, iki tarafın haklarının gözetileceği adaletli bir sistemin inşa edileceğini ifade etti.

Bültenimizin geri kalanında, Maruf Vakfı'nın düzenlediği etkinliklerden haberler, ders değerlendirmeleri ve genç araştırmacılarımızın İslam ekonomisinin çeşitli yönlerine dair yazılarına yer verilmektedir. Bu bültenin hazırlanmasında emei geçen araştırmacılarımıza, yazarlara ve diğer paydaşlarımıza en derin teşekkürlerimizi sunarken, İslam iktisadında yeni çalışmaların ortaya çıkmasına öncülük eden Maruf Vakfı mütevellisine en içten şükranlarımızı sunuyoruz.

**ABDULLAH KULU**  
EDİTÖR

**Elif Sağlık**

29 Mayıs Ü. İslam Ekonomisi ve Finans YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı

## SEYFEDDİN İBRAHİM TACEDDİN (Seif Tag el-Din)

21.yy. mevcut ekonomik sisteme alternatif olarak gelişim gösteren İslam ekonomik düşünce sisteminde özellikle ekonominin ampirik kısmında önemli çalışmalar ortaya koyan Seyfeddin İbrahim Taceddin, İslami finansal piyasalar, faizsiz finans ve metodoloji gibi özel alanlarda araştırma yapan bir ekonomi profesörüdür. Literatürde Seif Tag el-Din ismiyle bilinen Taceddin'in, hayatı ve çalışmalarını anlatırken Seif ismini kullanmayı tercih ettiğimizi belirtebiliriz. Alana dair önemli katkılar sunmasını sağlayan lisans ve lisans üstü eğitimlerini nereden aldığı önemli bir husustur. Lisans eğitimi Hartum Üniversitesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nde tamamlayan Seif'in, yüksek lisans derecesini Glasgow Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden ve doktorasını Edinburgh Üniversitesi, Ekonomi Bölümünden almıştır. Halihazırda ise, Suudi Arabistan'daki İmam Mohamed bin Saud İslam Üniversitesi'nde ekonomi profesörü olarak çalışmaktadır. Araştırmacı pozisyonunun yanında, politika üretici pozisyonlarda görev almıştır. Suudi Ulusal Ticaret Bankası'nın (Saudi National Commercial Bank), İslam bankasına dönüştürülmesinin stratejik planlama ve yönetim sürecine katkıda bulunmuştur. İslam ekonomisi çalışmalarındaki başarılarından dolayı ise ödülü bulunan Seif, 2015 yılında İslam

Kalkınma Bankası tarafından İslam İktisat Ödülü'ne layık görülmüştür.

Türkçeye "Ekonominin Temelleri: Ahlaki Bir Yaklaşım" olarak çevrilen, "Economic Moral Policy: An Islamic Approach" isimli kitabında detaylı olarak ele aldığı şekliyle, metodolojisini klasik İslami ilimler birikiminden istifade ederek şeriatın maksatlarına dayandırmış ve bir ahlak politikası teklifinde bulunmuştur. Seif'e göre ekonomi bir ahlak bilimidir. İslam iktisadı ise, ekonomi politiğin ahlaki niteliği ile ilgili bir ekonomi bilimidir. Bu noktada metodolojisindeki ahlaki bir politika (moral policy) önerisi ile İslam iktisadını, heterodoks anlayış olarak görmek yerine kapitalist sistemdeki politikaların ahlaki niteliğine yönelik bir eleştiri olarak konumlandırmaktadır.

İslam ekonomisi içerisinde sistematik çalışma konusu olan İslam ekonomisinin ayrı bir disiplin olup olmadığı sorusu, cevabında uzlaşmayan bir sorudur. Dolayısıyla bu sorunun cevabını sistematik bir biçimde veren araştırmacılar arasında bulun Seif, İslam ekonomisini ayrı bir disiplin yerine bir ekonomi disiplini içerisinde ele almaktadır. Ancak burada mevcut ekonomik sistemden ayırıcı bir unsur olarak, ahlak kavramıyla değerlendirdiği bir politika üretmiştir. Ahlakın ekonomi içerisinde değerlendirilmesinde kritik

olan konulardan olan, piyasanın ahlakiliği meselesine dair yaklaşım tarzı da çalışmaları içerisinde önemlidir. Piyasa ahlakiliği konusunda özel olarak değindiği İslami borsa meselesine dair önemli çalışmaları mevcuttur.

Seif, piyasanın ahlakiliğini değerlendirirken ilk olarak faize karşı ticaret önerisiyle gelmektedir. Bu noktada paranın zaman teorisi ve tüketici tercihi eğrisi gibi teorik yapıları da konu içerisinde eleştirel olarak yer verir. Bu eleştirel değerlendirme yazar için artı bir özellik sağlamaktadır. Piyasanın ahlakiliği meselesinde değinilen ikinci konu ise, faktör kazanımları ve risk getirisi. Mevcut ekonomik sistemde üretim faktörleri dört gruba ayrılırken yazar üretim faktörlerini, emek, toprak, sabit sermaye, para sermayesi ve girişimci olarak ayırmaktadır. Bu noktada, üretim faktörlerinden sermayeyi, sabit sermaye ve para sermayesi olarak iki başlık altında inceleyerek neoklasik firma eleştirisi yapmaktadır.

Ekonominin mikro konularına değinmenin yanında makro ekonomik yaklaşımları da bulunan Seif'in, öncelikle mevcut iktisat teorilerine eleştirel yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Bu noktada öncelikle firma teorisi ve bilgi arasındaki ilişkisel varsayıma

ciddi eleştiriler getirmektedir. En genelde ise fayda, verimlilik ve neoklasik devrim ile alakalı eleştirel ifadeleri bulunmaktadır. Fayda teorisinde önemli bir ayrım olan faydanın ölçülüp ölçülemeyeceği meselesinde, ölçülebileceğini savunan kardinal fayda görüşü ve ölçülemeyeceğini savunan ordinal fayda görüşü mevcuttur. Bu ayrımdan bahseden yazar kardinal fayda görüşünden ordinal fayda görüşüne geçilmesiyle refah ekonomisinin gündeme gelişini analiz etmektedir. Mevcut ekonomik sistemde gündeme gelen refah ekonomisinin bireysel fayda teorisine bağlı olarak geliştiğini söyleyen yazar, bu gelişimin adalet teorisiyle çeliştiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla burada İslami bir refah kuramının gerekliliğini açıklayarak ekonomi literatürüne makro bir yaklaşım önerisi sunmuştur. ■



#### Kaynakça

<https://feb.uuii.ac.id/people/professor-seif-el-din-ibrahim-tag-el-din>

Orhan, Z. H. (2021). Tag el-Din'in "Ekonominin Temelleri: Ahlakî bir Yaklaşım" Adlı Kitabının Tahlili, Maruf İktisat İslam İktisadi Araştırmaları Dergisi, 1(1), s. 74-80.

el-Din, T., & El-Din, S. (2002). Towards an Islamic model of stock market. Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics, 14(1).

El-Din, S. I. T. (2004). Issues in accounting standards for Islamic financial institutions. Markfield Institute of Higher Education.

SITKI ABDULLAHOĞLU  
Maruf Vakfı İEE Başkanı

# AYETLE GELENLER

## KENZ YAPMAK VE BATIL YOL ÜRETMEK

### TEVBE 34-35

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

#### Tevbe 34

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ  
بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا  
يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Ey inanıp güvenenler! Bilginlerin ve din adamlarının birçoğu insanların mallarını haksız yolla yer ve onları Allah'ın yolundan engellerler. Altını ve gümüşü kasalarda saklayıp da Allah yolunda harcamayanları acıklı bir azap ile müjdele.”

#### Tevbe 35

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ  
هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

“O alevli ateş içinde kızdırılarak bunlarla (altın ve gümüşle) alınlarının, sırtlarının ve yanlarının dağlanacağı gün onlara söyle denecektir. “İşte kendiniz için biriktirdikleriniz! Birikimlerinizin tadına varın bakalım.”

Tevbe suresinin 34 ve 35. ayet-i kerimelerinde Allah Teala, ekonomide son derece kritik olan birkaç konuyu insanlara öğretmektedir.

Adeta, iman eden insanları uyarmak ve sayılan tehlikelere düşmelerine mani olmak açısından, bazı din ve bilim adamlarının yaptığı yanlışlıkları, ortak olarak yaşanan hayatı zorlaştıran,

olumsuz boyutları büyüten ve tüm insanlar için kötü sonuçlar doğuran konularda belirlemeler yapmakta ve uyarılarda bulunmaktadır.

Allah, din ve bilim adamlarının birçoğunun yanlışları konusunda

inananları uyarmaktadır. Tabii ki bu uyarılar, yapılan yanlışların kötü boyutları tam anlamıyla ortaya konarak yapılmaktadır. Böylece hem mevcut sistem kökten eleştiriye tabi tutulmakta hem de yanlış olan hususların bir kısmı sıralanmaktadır.

Toplumda doğal olarak önden giden din ve bilim insanları, ürettikleri batıl dini anlayışla ve inşa ettikleri batıl sistemler aracılığı ile insanların mallarını haksızca bazı kesimlere ya da odaklara doğru yönlendirmektedir. Bu yönlendirmede kendilerinin menfaatleri de söz konusu olmaktadır. Bu yönlendirmede ve aykırı sistem oluşturmada insanları Allah yolundan alıkoymak gibi zorunlu sonuçlar da bulunmaktadır. Zira Allah yolunu yanlış izah etmeden hiç kimse bir başkasının malını yeme noktasında kendisine ya da bazı merkezlere meşruiyet alanı oluşturmaz. Bu yüzden önce o sistemin yozlaştırılması gerekmektedir. Böylece insanlar hem doğru yolda olduklarını düşünecekler hem de mallarını kendi istekleriyle birilerine yedirmeye ikna olacaklardır. Bu sonuçları elde edebilmek için hem din adamları hem bilim adamları, Allah yolundan engelleyici sistemler üretmek gibi çalışmalar içine girmektedir. Böylece batıl yol üretilip iki yanlış birden yapmaları söz konusu olmaktadır. Allah bu konularda insanları uyarmakta ve işin iç yüzünü ortaya koymaktadır.

Burada ifade edilen suçlar ya ekonomik suçlar ya da ekonomi aracılığı ile işlenen başka suçlardır. Ancak fark edileceği gibi merkezde ekonomi bulunmaktadır.

Üretilen batıl sistemler öyle anlaşılıyor ki iki ilginç sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan

birisi Allah yolundan alıkoymaktır. Dini anlayışı ve toplumsal sistemi makamından kaydırıp başka formlara büründürmek ve yanlış dini uygulamalara yönlendirmek kesinlikle Allah yolundan alıkoymak anlamına gelmektedir. Ya da dini bir yaşantı sürdürüyormuş gibi görüldüğü halde işin özünün kaybolduğu bir din uygulamasının yapılmasını sağlamaktadır. Bu durum kesinlikle Allah yolundan uzak bir yol üretmek demektir. Hem bu anlayışı oluşturanlar hem de bu sistemlerin destekçileri bu talihsizliğin ortakları olmaktadır.

Allah yolundan uzaklaştırma araçlarının bir kısmı burada ifade edilen ekonomi ile ilgili uygulamalardır. Yani insanların mallarını Allah'ın istemediği, meşru görmediği bir kısım yollarla toplamak, onları yemek ve o malları topluma geriye döndürmemek, infak yamamak bu yanlışların sonuçlarıdır.



Bu talihsiz uygulamayı yapanlar için öngörülen ceza bir sonraki ayette ifade edilmektedir. Ceza da görülen ağır ifadeler suçun ağırlığının göstergeleridir. Kenz yapılarak / yani biriktirilerek toplum istifadesinden uzaklaştırılan altın gümüş gibi ekonomik değerler, ateşte kızartılıp vücutlarına yapıştırılacaktır, şeklinde tarif edilen ceza, bu dünyada malları haksızca alınan insanlara tattırılan acının karşılığıdır.

İnsanların mallarını batıl yollarla alıp yiyenler, onlara yanlış dini öğretiler sunarak Allah yolundan uzaklaştıranlar ve malları biriktirip ihtiyacı olanlara aktarmayanlar, tabii ki bu dünyada insanlara acı çekirmektedirler. Bunun bir karşılığının olması adalet sisteminin doğal bir gereğidir. Allah da âdildir ve hesabı mutlak anlamda doğru yapandır. Bu dünyada birilerine çektirilen acıların hesabı elbette karşılığını bulacaktır. Bazen bu dünyada bazen öte dünyada bazen de her ikisinde bir karşılık bulacağı anlaşılmaktadır.

Bu ayetler, İslam Ekonomisi çalışmalarında referans olarak alınan ve sistemin temel konularını niteleyen ayetlerdendir. Burada ekonomik anlamda püf nokta, malların toplanarak kenz haline dönüştürülmesi ve Allah yolunda harcanmaması sorunudur. Bir de toplumun ileri gelenlerinden din adamları ve bilim adamlarının bu malları haksız yere, haksız yollar ile toplamalarıdır. Bu uygulamalar ve yanlışlıkların sürdürülebilmesi için sistem üretmek, ancak bu seçkinlerin yapabileceği işlerdendir. O yüzden onlara dikkat çekilmektedir.

İslam ekonomisinde bu kavramlara şu şekilde bakıldığı düşünülmektedir:

Tasarruf ile kenz mutlaka birbirinden ayrılmak zorundadır. Tasarruf, fazla uzun olmayan bir zaman dilimi içerisinde yeniden piyasaya daha güçlü bir şekilde aktarım yapabilmek ya da yatırıma dönüştürmek için yapılan birikimi ifade etmektedir. Ama kenz haline dönüşmüş yani gizli hazineye dönüşmüş mallar, toplumdaki tamamıyla çekilmiş, tamamıyla karanlık mahfillerde biriktirilmiş ve topluma koklatılmayan zenginlikler anlamına gelmektedir. Modern zamanlarda görünür kılınsa da toplumun istifadesinden benzer şekilde uzaklaştırılan varlıklar aynı anlamda düşünülmelidir.

Kenz anlayışına ve uygulamasına Allah Teala'nın çok ciddi anlamda ceza öngörmesi, konunun ekonomik sistem içerisinde çok önemli bir yere sahip olmasındandır. İslami öğretiye göre, hiçbir sistemin insanlardan mallarını mülklerini kendi iktidarları için kendi otoritelerini pekiştirmek için toplamalarına ve arkasından da onları kenz haline dönüştürmelerine izin verilemez.

Bu tür öğretilerden anlaşılmaktadır ki kenz yasağı, İslam'ın çok temel bir prensibidir. Bu ilke, kapitalist telakki ile taban tabana zıt olabilir. İslam imkânların yayılmasını kesinlikle emrederken, kapitalist telakki biriktirmeyi öngörmektedir. Çünkü o sitemim merkezinde sermaye terakümü şart görülmektedir. Sistem bunun üzerine bina edildiği için, kapitalist yapı içerisindeki her mekanizma, sistem sahiplerinin biriktirmesine dönük olarak dizayn edilmektedir. Ancak bu şekilde yeni yatırımların yapılacağı ve büyümenin sağlanacağı dolayısıyla refahın artacağı varsayılmaktadır. Tabii ki bu mekanizmaların başında faiz yapısı gelmektedir. Faiz sistemi,

sermaye birikiminin bazı merkezlerde toplanmasını sağlayan en yaygın mekanizmadır. Genel anlamda insanlığın varlıklarının toplumun dar bir kesimine doğru akmasını, onların bu imkanlar üzerinde inisiyatiflerini arttırmasını sağlamak bu sitem aracılığı ile rahatça yapılmaktadır. Bu durum da İslam Ekonomisinin sağlamayı vadettiği refahın yayılma amacına ters düştüğü aşikardır.

İslam ekonomisinin bütün sistemleri ve mekanizmaları dağılımı desteklemeye dönüktür. Dağılım demek, ekonomik imkanların toplumda en ücra köşelere varıncaya kadar tüketim hakkını yaymak demektir. Bu aynı zamanda toplumdaki ekonomik hareketliliği çok daha fazla tahrik eden bir dinamiktir. Toplumun her kesimi ne kadar çok tüketim hakkı elde ederse, üretme ve ticaret yapma kapasitesi de o kadar artacak demektir. Böylece refahı dengeleyen sonuçlar da ortaya çıkacaktır.

Dolayısıyla İslam ekonomik sistemi bu konuşulan bağlamda iki önemli sonucu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, ekonomik hareketlilik oluşturarak üretimi desteklemek, diğeri refahı toplumun tüm kesimlerine yaymaktır. O yüzden ki zekât, duran paralara daha çok etki edecek hüviyete sahiptir. Piyasaya çıkmış olan, yatırıma dönmüş olan varlıklara o denli etki etmez. Nitekim fabrika makineleri ve demirbaşları, üretimde kullanılan araçlar, zekât matrahının dışında tutulur.

Sonuç itibarıyla, kenz yapmak bu dünyada insanların önemli bir kısmı için kriz potansiyeli oluşturmaktadır. Dolayısıyla fakirlik sağlamaktır. Bunu da Allah Teala cürüm kabul etmekte ve bu dünyada da öte dünyada da çok ciddi cezalarla karşılayacağını ifade etmektedir. ■

# İHTİKÂR VE PAHALANDIRMA YASAKLARI

Allah Resulü'nün (sav.) piyasaların düzeni konusunda çok farklı tedbirler aldığı ve insanların düzgün bir şekilde ticari hayatı sürdürmeleri için onları mütemadiyen uyardığı, buna rağmen yanlış yapanlara karşı da fiili tedbirler aldığı anlaşılmaktadır.

Hadislerden öyle anlaşılmaktadır ki, İslam ekonomisi uygulamasında bir bütünlük arzu edilmektedir. Ekonomi yönetimi üzerine düşen görevler olduğu gibi her bireye düşen görevler olduğu da anlaşılmaktadır. Serbest pazar sisteminin düzgün yürümesi ve serbest rekabet şartlarının sağlıklı işleyebilmesi için zımni bir iş bölümünden bahsetmek mümkündür. Yönetim kendi görevlerinin gereğini aktif olarak sürdürürken, bireyler de ilkelere uygun davranmanın gerekliliklerini yerine getirmeye davet edilirler. Bunun için kesintisiz eğitim ve telkin çalışmaları da yapılır.

Hisbe teşkilatının çok yönlü olarak bu sistemin hem fiziki yönünün hem de ahlaki yönünün tam işleme için sorumluluk üstlendiği ve görev yaptığı anlaşılmaktadır.

İnsanların bir kısmında kuralları

aşma ve kendi menfaatlerini haksız da olsa maksimize etme gibi meraklar bulunduğu bilinen gerçeklerdir. O tür insanlar eğer telkinden ve eğitimden anlamıyorlarsa zorunlu olarak yaptırımlarla karşı karşıya kalacaklardır. İslam sisteminin onu da uygulamaya koyduğu görülmektedir.

İhtikar, sözlükte toplamak ve hapsetmek anlamında kullanılmaktadır. Şer'i bir istilah

olarak "Erzakı pahalancaya kadar hapsetmek olarak nitelenmektedir. Konuyla ilgili olarak tespit edilen bazı hadisleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Ma'mer İbnu Ebî Ma'mer dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: **"İhtikâr yapan hatalıdır."** (Müslim, Müsâkat: 129, (1605); Ebû Dâvud, Büyû: 49, (3447); Tirmizî, Büyû: 40 (1267))

2. Ebu Hüreyre (radiyallahu anh)



anlatıyor: “Bir adam gelerek: “Ey Allah'ın Resulü, bizler için eşyalara fiyat tesbit ediver” diye müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): **“Hayır fiyat koymayayım (rızkı bolluk vermesi için) Allah'a dua edeyim”** cevabını verdi. Arkadan bir başkası gelerek: “(Ortaklık pahalandı, eşyaların) fiyatını bize siz tespit ediverin” diye talepte bulununca, bu sefer: **“Hayır rızkı bollaştırıp, darlaştıran Allah'tır. Ben hiçbir kimseye zulmetmemiş olarak Allah'a kavuşmak istiyorum”** cevabını verdi. (Ebû Dâvud, Büyü: 51), (3450)

3. İbnu Ömer (radiyallahu anh) anlatıyor: “Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: **“Pahalanması için, kim bir yiyecek maddesini kırk gün saklarsa, o, Allah'tan yüz çevirmiştir, Allah da ondan yüz çevirmiştir.”** (Ahmed İbnu Hanbel Müsned (2, 33)

4. Hz. Muaz (radiyallahu anh) anlatıyor: “Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: **“İhtikâr yapan kişi ne kötüdür. Allah fiyatları ucuzlatsa üzülür, pahalandırırsa sevinir.”** (Mişkâtul-Mesâbih 2897)

5. Ebu Ümâme (radiyallahu anh) anlatıyor: “Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: **“Şehirlerde yaşayanlar, Allah yolunda hapsedilmiş kimselerdir. Gıdalarında onlara ihtikâr yapmayın, onlara fiyatları yükseltmeyin, zira kim onlara bir gıda maddesini kırk gün hapsedse, sonra da tamamını tasadduk etse yine de işlediği günahı affettiremez.”** (Münzirî; et-Tergîb ve't-Terhîb)

6. Hz. Ebu Hüreyre ve Hz. Ma'kıl İbnu Yesar (radiyallahu anhüma)'ın anlattıklarına göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: **“Muhtekirler ve cana kıyanlar aynı derecede haşrolacaklar.**

**Kim Müslümanların herhangi bir şeydeki fiyatına müdahale ederek pahalandırırsa, kıyamet gününde ateşin büyüğünde cezalandırılması Allah'a vacib olmuştur.”** (Münzirî; et-Tergîb ve't-Terhîb)

7. Abdullah İbn. Ömer (radiyallahu anhüma) buyurdu ki: **“Pazara mal celbeden rızıklanır, muhtekir mahrum bırakılır. Kim mü'minlerin bir gıdasını onlara karşı saklar, ihtikâr yaparsa, Allah onu iflasa ve cüzam hastalığına dûçar eder.”** (İbnu Mâce, Ticârât: 6.) (2153).

Bu rivayetlerden açıkça görüldüğü gibi, Allah Resulü (sav) piyasalar normal işlediği sürece piyasalara ve fiyatlara müdahale etmek gibi bir uygulama yapmayı reddetmektedir. Ancak bir kısım insanların haddi aşarak kasten fiyatları yükseltmek amacıyla bir kısım yanlış uygulamalara meyletmesi halinde onlara karşı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler içinde telkin yaparak insanların doğru yola davet edilmesi olduğu gibi, telkinin yetmediği insanlar için de fiili engellemeler devreye sokulmuştur.

Pazarın doğal dengesi bozacak hiçbir müdahale kabul görmemiştir. Özellikle erzak konusunda fiyatlara müdahale etmenin adeta Allah'ın tayinine müdahale etmek gibi değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Zira Allah (cc) rızıkı hem veren hem de alandır. Yani aynı zamanda

mütemadiyen yönetendir. Yüce Allah gerekli gördüğünde insanların rızıkını daraltır. Gerekli gördüğünde ise genişletir. Bunlar bir toplum için geçerli kurallar olabileceği gibi bireyler için de geçerli olabilir. Buna narh koyarak kimse üreticinin ya da tüketicinin rızıkını tayin etmeye kalkmamalıdır. Bu çok temel bir prensiptir. Ancak, pazarın serbest rekabet şartlarını, fiyatların doğru oluşumundaki zemini bozmaya çalışan hiç kimseye de izin verilmez. Hiç kimse kendi hırsını Allah'ın isteği gibi takdim edemez. Böyle niyet gösterenlere karşı tedbirler alınır.

İhtikâr bu tür uygulamalardan bir tanesidir. Toplumun erzak açısından muhtaç olduğu bir düzlemde stokçuluk yaparak fiyatları yükseltip sonra satma planlaması yapmak kabul edilemez.

Ancak, piyasalar normal işleyiş imkanına sahipken bir kısım gelişmeler (arz-talep dengesinin bozulması vs.) dolayısıyla devlet tarafından narh koyulması (Fiyat ayarlaması) da kabul edilmemektedir. Ancak bu sitemlerin iyi işlediğinden emin olmak şarttır. Özellikle gıda maddeleri ile ilgili olarak spekülasyon, manipülasyon ve ihtikâr uygulaması yapmak büyük bir suç olarak algılanmakta ve insan hayatına kasta benzer bir değerde sorun olarak görülmektedir. ■



**Merve Karaman**Bursa Teknik İşletme YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı**Songül Baylu**YB. Üniversitesi YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı

# İSLAM'IN DÜNYAYA SÖYLEYECEK ÇOK SÖZÜ VAR

► Sayın Hocam; MARUF Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü, Maruf Bülten yayımı için sizinle görüşme yapıyoruz. Öncelikle biz ve bu röportajı okuyacak olan arkadaşlarımız için kısa bir girizgâh olması adına kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Ben Âdem Levent, Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde Doç. Dr. olarak görev yapmaktayım. Lisans eğitimimi 9 Eylül Üniversitesi maliye bölümünde tamamladım. Lisansüstü eğitimimi ise İnönü Üniversitesinde tamamladıktan sonra Doktora eğitimi için başladığım İstanbul Üniversitesinde iktisat alanında doktor unvanını aldım. Sonrasında iktisat içerisinde iktisadi düşünce, iktisat metodolojisi ve politik iktisat alanlarında çalışmalar yaparak akademik kariyerimi ilerletmeye çalışıyorum.

► Yüksek lisans eğitiminizi Siyasal Bilimler alanında, doktora eğitiminizi ise İktisat alanında tamamlamanızın ardından, post-doktoranızı İslam İktisadı alanında tamamladınız. Neden böyle bir yol izlediniz? Akademik kariyerinizde yaptığınız bu değişikliğin sebepleri nelerdir? Bu sebepler çerçevesinde İslam İktisadı alanında incelemeler yapan arkadaşlara vermek istediğiniz bir mesajınız var mıdır?

Benim kariyerdeki değişliğim bir zorunluluk sebebiyle gerçekleşti. Ben iktisat alanda asistan olduktan sonra iktisat alanında doktora yapmanın



Doc.Dr. Âdem Levent  
Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

daha doğru olacağını düşünerek, bu yolda ilerledim. Ama esas itibarıyla ben akademik kariyer açısından lisanstan beri politik felsefe çalışmayı düşünüyordum. Ama iktisat alanında akademiye dahil olduktan sonra, politik felsefenin de uzağında kalmayacak şekilde iktisadi düşünce alanına yöneldim. Neticede sosyoloji, politik bilim, iktisat ve felsefenin kesişim noktalarında bir yerde çalışmalar yapmaya başladım. Sonra lisansüstü eğitimini tamamlamamın ardından post doktora için İngiltere’de Durham Üniversitesi’ne gidince orada da yine bu alanlarda çalışan Timur Kuran’ın çalışmaları hakkında hukuk ve iktisadi gelişmişlik üzerine bir çalışma hazırladım. İslam iktisadı alanında öncü sayılabilecek bir hoca olan Prof. Dr. Mehmet Asutay’ın danışmanlığında misafir öğretim üyesi olarak kısa bir süre orada bulundum. Esasında hem İslam iktisadı öğrencileri hem de akademisyen adayı olan öğrenciler için şunu söyleyebilirim ki iyi bir akademisyen olmanın ya da İslam iktisadında başarılı şeyler yapmanın yolu, sadece tek bir alana bağlı kalmak yerine birkaç alanın kesişim noktasında edinilmiş bir bilgi birikimi ve perspektif genişliğinin bulunmasıdır. Bu daha ufuk açıcı bir akademik kariyer sağlayabilir. Diğer türlü tek bir alanla sınırlı kalmanın kamusal entelektüel tarzda nitelikli çalışmalara zemin sunmayacağını düşünüyorum.

Birkaç alanda bilgi sahibi olarak ilerlemek haliyle biraz daha zor bir süreç olabilir. Ancak geçtiğimiz yıllarda vefat eden Sabri Orman’dan bir iktibas yapayım: “İslam iktisadında başarılı olarak çalışmalar yapmak, hem iktisat müktesebatı hem ilahiyat müktesebatı gerektirir”. Modern dünyayı anlamak ve tanımak da böyledir. Tüm bunlar çerçevesinde iktisat, politik bilim, İslam iktisadı, sosyoloji ve kısmen felsefe alanlarında yeterli bir müktesebat elde etmek önem arz ediyor. Dolayısıyla İslam iktisadı öğrencilerinin alanda başarı elde etmek için kendilerini bu alanda uzmanlaştırmakla birlikte diğer alanlardaki okuryazarlıklarını da geliştirmeleri gerektiğini salık verebilirim.

» **İslam iktisadında uzmanlaşmak, disiplinler arası bir eğitimi gerektirmektedir, deniliyor. Buna mukabil İslam İktisadı alanında lisansüstü bir eğitim imkânı da bugün üniversiteler bünyesinde verilmekte. Siz bugün İslam ekonomisi çalışmak isteyen arkadaşlara nasıl bir gidişat izlenmelerini tavsiye edersiniz?**

Evet, biraz bunu açabiliriz. Türkiye’ye baktığımız zaman İslam iktisadı çalışmaların üç öbek etrafında yürüdüğünü söyleyebiliriz: Birinci öbek ilahiyat alanında daha çok fıkıhçıların sürdürdüğü, ikinci öbek modern iktisat alanında iktisatçıların sürdürdüğü,

üçüncü öbek ise yine iktisat alanında daha çok iktisat tarihçilerinin yürüttüğü öbeektir. Fakat bu üç öbek arasında da bir diyalog eksikliği olduğu görülebiliyor. Onun için İslam iktisadı alandaki öğrencilere şunu tavsiye edebilirim; fıkıh, modern iktisat ve iktisat tarihi perspektifi edinebilirler. Bu üçünü en azından harmanlayacak bir bilgi birikimi ve bir akademik kariyerleri olursa alanda başarılı olmalarının daha olası olacağını düşünüyorum. Aksi halde durum şu şekilde izlenebilir, fıkıhçılar iktisada biraz arkasını dönmüş, iktisatçılar fıkha arkalarını dönmüş, iktisat tarihçileri ise daha çok belgelere yönelik ilerleyerek gittikçe iki alana da arkasını dönmüş oldukları karşımıza çıkıyor. Bunun aşılması gerektiğini ve İslam iktisadının daha ileriye taşınması için bunun elzem olduğunu düşünüyorum. Aksi halde İslam iktisadına yönelik zaten birçok modern eleştiri var. Bu eleştirileri savuşturacak güçlü bir entelektüel birikimin lazım olduğunu ve bu birikimin de ancak bu şekilde sağlanacağını düşünüyorum.

» **Bir konferansınızda “İslam İktisadı” tanımının sağlıklı bir tanım olmadığını, nitekim iktisat biliminin nötr, teknik ve nesnel bir bilim dalı/aygıt olmadığını belirtiyorsunuz. Bu açıdan sizin bu kavrama dair alternatif önerileriniz var mıdır, varsa gerekçeleri nelerdir? Bu**

### kavramsallaştırmanın bize katkısı nedir?

İslam iktisadi kavramsallaştırması biraz problematik duruyor ve şu iki şekilde eleştiriliyor: İslam iktisadına yapmış olduğu katkılarla ödül alan Mehmet Asutay, Islamic economics yani İslam iktisadi kavramsallaştırmasının doğru olmadığını dile getiriyor. Onun yerine Islamic political economy veya Islamic moral economy teriminin daha uygun olacağını söylüyor. Çünkü economics terimi daha çok fayda maksimizasyonu temelinde bir etkinlik bilimini çağrıştırdığı için modern konvansiyonel iktisada tekabül etmektedir. İkinci eleştiri ise Sabri Orman'ın Islamic economics'ın İslami ekonomi olarak çevrilmesi gerektiğini, dolayısıyla İslam iktisadi şeklinde kullanılmaması

gerektiğine yönelik bir eleştiri getiriyor. Bana kalırsa öncelikle şunu bir tartışmamız gerekiyor: İktisat dediğimiz bilim dalının İslamisi olur mu? Çünkü iktisat bilimi insanlık tarihiyle beraber başlamış bir bilim dalı değildir. Öncelikle bunu kabul etmemiz gerekir. İktisat bilimi 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren endüstri devrimine bağlı olarak endüstriyel kapitalizmle birlikte ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Bu nedenle de kurucusunu zaten Adam Smith olarak kabul ediyoruz. İktisatçılar işi ilk insan Hazreti Adem'e kadar götürürler. Ama işin özü öyle değildir. İktisadi faaliyetler en azından genel toplumsal ilişkiler içerisindeki bir iktisadi alanını simgeler. Bu söylediğim haliyle Karl Polanyi'nin embeddedness yani "gömülülük ekonomisi" yaklaşımını çağırıştır. Ama

genel itibarıyla tüm iktisat antropologları da modern kapitalizm ortaya çıkmadan evvel, iktisadi ilişkilerin zaten genel toplumsal ilişkilerin bir parçasını oluşturduğunu ve bütünden ayrıştırılamaz olduğunu söyler. Fakat modern dünyayla beraber bu ikisi ayrıştırılmaya başlanır ve bilakis artık iktisat diğer bütün toplumsal ilişkileri belirlemeye başlar. Şu anda da kapitalist bir dünyadayız. Biz onun başına bir sıfat olarak İslami ibaresini koysak bile bu tablo çok değişmiyor. Çünkü ilk dönem İslam iktisadi çalışmalarına baktığımız zaman Pakistan'da bu ismin mucidi olan Mevdudi ve diğer alimlerin de kastı bu değil. Bu kavram genel itibarıyla İslam'ın emir ve ilkelerine uygun bir anlayışı oluşturuyor fakat modern iktisadın böyle bir arka planı



yok, bunu bilerek yaklaşmamız lazım. Açıkçası benim bir alternatifim veya kavramsal bir önerim yok. Fakat İslam iktisadi çalışmalarını çok önemsiyorum. Çünkü İslam iktisadi kavramsallaştırmasını eleştirsek veya beğenmesek bile bize şunu gösteriyor: Bu alanda çalışan genç akademisyenlerin ya da bu alanın talibi olan öğrencilerin modern iktisattan ve modern iktisadi ilişkilerden bir rahatsızlığı var. Bu yüzden de bir arayışları var. Kavramsallaştırmada problem olsa bile arayışın kendisi daha mühim bir şey. Bu arayışın kendisi mevcut disiplinin ötesine geçecek kadar önemli bir şey. Bu arayışın kendisini güçlendirmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Burada da hem içine doğduğumuz bu modern dünyayı tanımak hem de şöyle bir soruyla devam etmek bazı sorular sormak gerekir: Acaba İslam dini bize bir ekonomi modeli öneriyor

mu? Geçmişte önermiş mi? Klasik İslam hukukunda var olan birtakım uygulamaları bizler bir model şekline çevirebilir miyiz? Burada benim kanaatim bir model arayışından ziyade oradaki ilkelerin hayata geçirecek ve bu arayışı sağlamlaştıracak pratikler üretmek. Bu noktada benim naçizane kanaatim şu: Herhangi bir kavramsallaştırmadan ziyade bu anlamdaki arayışını sürdüren kişilerin güçlü olması gerekiyor. Çünkü 1950 sonrası özellikle iktisadi dünyayı betimlemeye çalışan kurumsal iktisatçılardan neo-kurumsalcı kategorideki John Kenneth Galbraith şöyle der: "Aslında ekonomi bir inanç ve güç meselesidir". Yani gücü elinde bulunduran kendi iktisadi inancını genel olarak kabul ettirmekte, conventional wisdom yani geleneksel bilgelik olarak bize sunmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir kavramsal önerim

yok. Ama şunu söyleyebilirim, İslami bir iktisat arayışında olan kişiler; politik, iktisadi ya da entelektüel fark etmez, bu gücü ele aldıktan sonra, bu işin epistemolojisinin daha sonra geleceği kanaatindeyim. Önemli olan bu güce erişip o güçle genel efkâr-ı umumiyeti etkileyip belirlemektir.

» **"Ekonomik alanda doğru bir okuma yapmak için Ortodoks iktisat (hâkim ve egemen olan iktisadi teori) ve heterodoks iktisat (modern iktisadın ana güzergahının dışında olan iktisadi teoriler) ayrımı yapmamız gerekiyor" şeklinde bir ifadeniz var. Bu iki anlayış çerçevesinde İslam ekonomisi anlayışını tanımlayabilir misiniz?**

Modern iktisadı, modern iktisadi ilişkilerin seyrini ve onunla ilişkili olarak kapitalizmi anlamak için Ortodoks ve heterodoks iktisat ayrımı



yararlı bir ayrımdır. Ortodoks iktisat daha çok mainstream, ana akım veya yerleşik iktisat olarak ifade edebilir ve ana güzergahı oluşturan yaklaşım olarak literatürde bunu neo-klasik iktisat olarak ifade edebiliriz. Günümüzde Türkiye dahil dünyanın herhangi bir bölgesinde okutulan ve eğitimi verilen iktisadi kapsıyor. Her ne kadar başına neo-klasik sıfatı alınmasa bile iktisat denildiği zaman kastedilen aslında neo-klasik iktisattır ve günümüz Ortodoks iktisat eğitimi ve bilimini ifade eder. Fakat buna itirazlar da var. Bu itirazda bulunanları heterodoks iktisat okulları kapsamında şöyle ifade edebiliriz; radikal politik iktisatçılardan Marksist iktisada, sosyoekonomistlerden Alman tarihçi okuluna, kurumsal iktisattan feminist iktisatçılara ve diğer okullar şeklinde çeşitlendirebiliriz. Bana kalırsa İslam iktisadı da Ortodokstan ziyade heterodoks kategorisine alınabilecek bir yaklaşımı ifade ediyor. Çünkü İslam iktisadı mevcut Ortodoks iktisattan rahatsız ve bunu kapitalizmin bilimi olarak görerek buna konvensiyonel iktisat veya konvensiyonel finans diyor. Bu itiraz heterodoks iktisat okullarıyla onu aynı çizgiye getiren bir itirazdır. Çünkü heterodoks iktisat okullarına baktığımız zaman da durum şöyledir; feminist iktisatçılar toplumsal cinsiyet meselesiyle bir itirazda bulunuyorlar. Marksistler daha çok artık değer in bölüşümü üzerinden bir itirazda bulunuyorlar, kurumsal iktisatçılar kurumsal ve kültürel çevrenin ihmalinden

dolayı itirazda bulunuyorlar, Avusturya iktisat okulu da daha çok piyasa ekonomisinin işleyiş mantığını aşırı soyutlamadan dolayı itirazda bulunuyorlar. Baktığımızda hepsinin itirazı farklı fakat hepsini ortak bir şemsiye altında buluşturan nokta Ortodoks neo-klasizme karşı olmaları. Bence bu karşıtlık İslam iktisadını da onlarla aynı cepheye oturtuyor. Fakat tabi ki gerekçeleri farklı. İslam iktisadı diğer batılı heterodoks okullar gibi seküler temelde ilerlemiyor. Ahlak vurguları var ama aynı zamanda sosyoekonomistlerin de ahlak vurguları var. Onlara baktığımız zaman sosyoekonomistler ise Kantçı deontolojik etiği savunuyorlar. İslam iktisadında ise daha çok ahlak temeli bir ekonomi arayışı var. Dolayısıyla söz konusu açılardan bir benzerlik var ama tabi ki İslam iktisadının ontolojik mesajı ve epistemik kökleri onlarınkinden farklılık arz ediyor. Çünkü Kur'an ve sünnete dayanarak gelişen iktisadi bir model arayışı var. Bu da heterodoks iktisat okulları gibi temelde seküler okullardan başlı başına farklılık arz ettiğini gösteriyor. Dolayısıyla bu farklılık ontolojik düzeyde de devam ediyor. Fakat benim kategorizasyonuma göre, İslam iktisadını heterodoks iktisat okullarından biri olarak alırsak bu modern dünyayı anlama ve yorumlamada bize bir imkân tanıyabilir. Bu imkânla beraber en azından İslam iktisadının da günümüz çağdaş iktisadi meselelerde hangi konumda olduğunu tam olarak anlayabiliriz. Çünkü batılı tarzda bir Ortodoks, egemen bir

iktisat eğitimi oluşturmuyor. Yine batılı anlamda egemen iktisada aykırı, seküler bir okul mirasını da taşıyor. Çünkü ne Karl Marx'tan ne Thorstein Veblen gibi isimlerden yararlanıyor. Bunlardan yapılan kısmi atıflarla zenginleştirilen bir tarafı var ama onlarla aynı düşünsel mirası taşıyor. Fakat itirazı ve arayışı daha sahici olduğu için ben bu kategorizasyonu kullanmakta bir beis görmüyorum. Onun için heterodoks iktisat okullarından biri olarak görülebileceği kanaatindeyim.

» **Literatürde İslam ekonomisine dair ortaya koyulan teorilerde görülen eksikliklerin, bu ayrıma dayanarak yapılmamış olması temeline dayandırabilir miyiz? Bu ayrım üzerinden İslam ekonomisini okumak, ne gibi bir farklılık sağlayacak?**

Bana kalırsa İslam iktisadındaki sorun, İslam iktisadının teorik yönleri fazla tartışılmadan veya detaylandırılmadan doğrudan pratiğe ya da katılım finansı doğru bir seyir izlenmesidir. Bakıldığında Ortodoks ve heterodoks iktisat ayrımı içerisinde şöyle bir tartışma görüyoruz: Ortodoks iktisatçıların daha çok modellerle, matematiksel teorilerle, istatistiklerle ilerleyen bir tarafı var. Kendilerinin doğa bilimleri tarzında bir bilim olma arayışı var ve sosyal bilimlerin kraliçesi olduklarını iddia ediyorlar. Tüm sosyal bilimler içerisinde doğa bilimlerine en yakın olan, rasyonelitenin en güçlü kullanıldığı bilim dalı

olarak kendilerini sunuyor ve bunda da başarılı oluyorlar. Bu başarısı da metodolojik emperyalizm tartışmalarını oluşturuyor. Yani iktisat bilimi giderek diğer sosyal bilimleri de etkisi altına alacak, güçlü bir rasyonel seçim teorisi üretiyor. Fakat buna itiraz eden heterodoks iktisat okulları, Ortodoks iktisadını şununla suçluyorlar: "Siz pseudo-science yapıyorsunuz, yani sahte bilim durumundasınız. Modellemede ilerlediniz rasyonel seçim teorisiyle diğer sosyal bilimleri de etki altına almaya başladınız. Fakat giderek sosyal yaşamdan ve gerçeklikten kopuk olmaya başladınız. Çünkü metodolojik bireyciliği benimsediniz ama metodolojik kolektivizmi ihmal ettiniz. Yani fazlaca birey ağırlıklıdınız, toplumu göz ardı ettiniz. Matematikçi modellerini benimsediniz ama matematikle beraber sosyal meseleleri, kültürel meselelerin iktisada etkisini ihmal ettiniz". Bu şekilde birçok eleştiri var. Şimdi İslam iktisadına baktığımız zaman kuruluş aşamalarında en azından bir iktisadi sistem tartışmasıyla başladığını görüyoruz. Bir tarafta kapitalist bir sistem, diğer tarafta ise sosyalist bir sistem ve üçüncü bir sistem arayışı olarak İslam iktisadı çalışmalarını görmekteyiz. Fakat burada birey, toplum, rasyonalite, kapitalizm, süreç, denge ve benzeri kavramlar fazla tartışılmadan ve bunların teorik verimliliği oluşturulmadan, doğrudan doğruya İslami finansa doğru bir bankacılık tecrübesine evrildiği için teorinin zayıf kaldığını görüyoruz. Ondan dolayı benim

kanaatim şu ki, İslam iktisadı çalışmalarının pratik ilerleyişi teorik tartışmaları atladığı için, entelektüel açıdan biraz zayıf kalmış bir görüntü ortaya çıktı. Ortodoks ve heterodoks iktisat ayrımı içerisindeki tartışmalardan, itirazlardan biraz haberdar olunabilseydi ve İslam iktisadının buradaki yeri belirlenseydi, belki de bu teorik zayıflık giderilebilirdi. Çünkü baktığımız zaman mesela 1960'lı yıllarda Amerika'da başlayan bir akım olarak din ekonomisi var. Dinin iktisadi etkileri ve dini faaliyetlerin genel iktisat içerisinde nerede durduğuna ilişkin bir literatür var. Biz teorik olarak bir gelişme sağlayamadığımız için sanki 1960'lı yıllarda Amerika'da başlayan literatürün 2000'li yıllardan sonra tekrarını yapıyormuşuz gibi bir görüntü oluşturuyor. Bu görüntüden kişisel olarak ben rahatsızım. Çünkü bu ontolojik tartışmaları hızlıca atlayıp modern konvansiyonel bankacılık pratiklerine yakın pratikler sergilediğimizi izliyoruz.

» **İslam ekonomisinin işlerliği için ahlak kavramı üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Sizce İslam ekonomisinin kuruluş ve idamesinde ahlak kavramı hangi konumdadır? Sistemlerinde İslami prensipleri gözetmeyen kesimleri de kapsayacak ekonomik bir sistem konusunda ahlak kavramı bizlere ne söyler?**

Ahlak konusu elbette İslam iktisadı açısından önem arz ediyor. Ama günümüzde şöyle bir problem var: İslam iktisadı

çalışan üç öbek belirlemiştik; ilahiyatçı fıkıhçılar, modern iktisatçılar ve bir de iktisat tarihçileri. Genel itibarıyla her üçünde de ahlak vurgularını görebiliyoruz. Fakat günümüzde ahlak vurguları, İslam iktisadı çalışmayanlarda da var. Fakat onlardaki ahlak vurgularının ontolojik olarak şöyle bir sorunu var; Kantçı deontolojik ahlak etrafında ilerliyor. Bu ahlak ise bize evrensel bir ahlak modeli sunuyor. Bunun ben çok doğru bir yerde durduğunu düşünmüyorum. Çünkü Kant bize ne diyor? Üzerimde yıldızlı gök içerimde ahlak yasası. Şimdi üzerimde yıldızlı gök dediğimiz zaman sadece bu dünyayla sınırlı bir ahlak ve içerimde ahlak yasası dediği zaman bu da vicdandır. Yani ahlakın sadece bu dünyaya ve vicdana indirildiği bir problem karşımızda. Fakat İslam iktisadı çalışmaları bize şunu söylüyor: Ahlak seküler olamaz, dinden bağımsız bir ahlak üretilemez. Kantçı vurgular bize dinin dışında, seküler bir ahlakın olabileceğini söylüyor. Ki bu da evrensel olabilir, diyor. Çünkü Kant bize şöyle diyor, öyle bir şekilde davranın ki davranışınız başlı başına insanı amaç haline getirsin. Yani araçsallaştırmaktan çıkarsın ve yine öyle bir şekilde davranın ki davranışınız evrenselleştirilebilir bir ilke olsun. Çünkü Kant'ın deyimiyle bu iki maksim, bizlere günümüz ahlak kurgularının ne kadar önem arz ettiğini söylüyor. Maalesef İslam iktisadında çalışanlar da buna uygun bir ahlak vurgusu yaparlar. Ben

bunun çok doğru olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bu ahlak seküler temelli bir ahlak ve bunun dinin dışında sadece vicdanı ve genel itibarıyla bu dünyayla sınırlı bir ahlak anlayışı oluşturduğunu düşünüyorum. Ancak İslam iktisadının ahlak vurgusunun ise din kökenli olması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü nihayetinde ahlak bizim için “Nasıl yaşamalıyız?” sorusuna verdiği cevapla pratikleri oluşturuyorsa ve biz yaratılış ve fitrata uygun bir davranışı benimsiyorsak, bu ahlak dinden kaynaklı bir ahlak anlayışı olmalıdır. Bunun yolu da dinimize göre, İslam dinine göre yaşamaktan geçiyor. Eğer buna biz şöyle modern iktisadın kişisel çıkarları peşinde koşan bir homo-economicus oluşturduğunu söyler ve ona karşı hem kişisel hem de toplumsal çıkarı entegre eden bir homo-İslamicus alternatifi getirirsek, bu Kantçı etikten başka bir şey olmaz. Modernleşmeye çok ciddi bir itiraz eden Rus yazar ve düşünür Dostoyevski ne diyordu? “Tanrı yoksa her şey mübahtır”. Yani tanrının olmadığı bir dünyada siz istediğiniz gibi seküler temelli bir ahlak oluşturun, nihayetinde sonuç her şeyin mübah olduğu bir yere doğru gidecektir. Yine aynı yazar şöyle der, “Gün gelir İsa ve gerçeklik çatışırsa benim yanımda İsa’dan yanadır”. Burada Hristiyanlığa bu derece samimi bir şekilde bağlı bir isimden bahsediyoruz. Bana kalırsa bizim de İslam dinine uygun bir ahlakın peşinde olmamız gerekir. Batılı veya Kantçı tarzda evrensel bir ahlak

peşinde olmamız gerekir. İslam iktisadını ve İslam iktisadi çalışmalarını da bekleyen büyük tehlikenin bu olduğunu düşünüyorum. Söz konusu ahlak vurgusundan dolayı fazla ahlakçı ve Kantçı bir yöne savrulmak. Hâlbuki İslam dinine yönelik bir ahlak arayışında olmamız gerekir. Çünkü şöyle bir ifade kullandığımız zaman hata yapmış oluruz: “Benim için Müslüman veya Hristiyan olmak önemli değil. Önemli olan ahlaklı insan olmak”. Bu ifadenin kendisi problematik bir ifadedir bana kalırsa. Müslümanın ahlakını tamamlamamız lazım. Çünkü Hazreti Peygamber (sav) şöyle buyuruyor: “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim”. O açıdan bizim

için önemli olan, İslam dinine uygun bir ahlak anlayışını benimsememizdir, diye düşünüyorum.

### » İslam iktisat düşüncesi sizin için nasıl bir problematik ifade ediyor? Size göre bu düşüncenin temelleri nelerdir?

Bana göre İslam iktisadı, İslam dini temelinde adil bir dünyanın nasıl kurulması gerektiğine yönelik bir arayış ifade ediyor. Bu arayış sahih ve önemli bir arayış. Fakat bu arayış hangi araçlarla ve hangi yöntemlerle sürdüreceğimiz konusunda bazı problemler olduğunu düşünüyorum. Modern iktisadın araçlarıyla sürdüremeyeceğimiz gayet açık. Bununla birlikte ilahiyat



biliminin sınırları içerisinde sürdüremeyeceğimiz de çok açık. Çünkü nihayetinde ilahiyat alanına baktığımız zaman da modern bilimlere ait, benzer sorunları orada da görüyoruz. Çünkü İlahiyat biliminde de tıpkı iktisat, sosyoloji, politik bilim gibi dinin ve İslamiyet'in bir araştırma nesnesine dönüştüğünü görüyoruz. Halbuki İslâm bir araştırma nesnesi olmaktan ziyade bize emir ve uyarılarla bir yaşam sunmaktadır ve bu yaşam bizim için önemlidir. Fakat burada Allah'ın ve Peygamber'in bir araştırma nesnesine dönüştürülerek tipik modern bilimlerden birinin tatbiki yapılmış gibi bir sorun ortaya çıktı. Bu yüzden de onun teorik araçları ve kapsamıyla da sürdüremeyeceğimiz gayet açıktır. Bu sahil arayışı nasıl sürdüreceğimizle ilgili açıkçası benim de net bir kanaatim yok. Ancak sanırım bu durumda içine doğduğumuz dünyadaki temel imtihanımızdır. İşte bunun üzerine hep birlikte kafa yormamız gerekir diye düşünüyorum.

► **Günümüzde “bilginin İslamileştirilmesi” meselesi bağlamında, “iktisadın İslamileştirilmesi” eleştirisi yapılmakta. Siz buna katılıyor musunuz? Günümüzde yapılan İslam ekonomisi çalışmalarını bu açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Malumdur ki bilginin İslamileştirilmesi yaklaşımını rahmetli İsmail Raci Faruki devam ettiriyordu ve kendisinin “Bilginin İslamileştirilmesi” ismiyle Türkçeye çevrilen bir eseri de var. Ve bu gelenekte,

modern bilginin form ve içerik olarak İslami bir tonla devam ettirilebileceğine ilişkin bir kanaat var. Bu durum iktisat için de geçerli. Ancak ben modern anlamıyla iktisat biliminin İslamileştirilmesinin mümkün olmadığını düşünüyorum. Çünkü iktisat, kapitalizmin bir bilimi olarak, Anglo-Sakson dünyada endüstri devrimi ile beraber ortaya çıkan endüstriyel kapitalizmin işleyişini anlamaya çalışan bir bilimdir. Daha da ötesinde diyebiliriz ki iktisat bilimi bir tarafıyla bu endüstriyel kapitalizmle beraber gelen yeni süreci anlamaya çalışırken bir tarafıyla da örtük de olsa onu meşrulaştırmaya çalışan bir bilim dalı. Dolayısıyla böyle bir bilim dalını İslamileştirme çabasına girdiğinizde burada kökleri itibarıyla bir sorunun giderilemeyeceğini düşünüyorum. Dolayısıyla sonucun çok da İslami bir sonuç olamayacağı kanaatindeyim. Bu sebeple iktisadın İslamileştirilmesi gibi dönüşümün, en başından sorunlu bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. İslam iktisadındaki arayışın bu tarz epistemik dönüşümlerden ziyade pratik dünyada neler yapabileceğinin arayışlarına dönüşmesi gerektiğinin daha doğru olduğunu düşünüyorum.

► **Bugünkü İslam ekonomisi çalışmalarında İslami ilke ve prensiplerinin rolü nedir? Bu konuda bir eleştiriniz veya dikkat çekmek istediğiniz bir husus var mıdır?**

Bu konuda İslam iktisadının finans boyutunun kavramsallaştırılmasına

göre daha fazla ilerlediğini söyleyebilirim. Finans boyutunun fazla ilerlemesi, modern konvansiyonel finansa daha yakın bir tecrübeye doğru gidilmesi şeklinde bir problemi taşıyor. Buralarda daha dikkatli olunması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ister istemez modern konvansiyonel bankacılık çok güçlü olduğu, buradaki finans ve onun hukuki dayanakları da daha sağlam oturtulduğu için eğer bu alanda ilerlersek giderek onun pratiklerine benzer pratiklere dönüşme ihtimali var. Daha dikkatli olmamız gerekmektedir.

► **Sıddıki ve diğer pek çok İslam ekonomisi uzmanı eserlerinde faizsiz bir ekonomik model üzerine teoriler inşa ediyorlar. Siz faizsiz bir ekonomik sistemin, günümüz sosyal ve ekonomik şartları açısından imkânı konusunda ne düşünüyorsunuz? Bu şartlar faizsiz bir sistemin işletilmesi için ne kadar uygun veya değiştirilebilir bir seviyededir?**

Günümüz vasatında bunun çok değiştirilebilir bir düzeyde olmadığını düşünüyorum. Çünkü en azından şu an faiz ve faizli ilişkiler norma dönüşmüş ve sıradanlaşmış durumda. Bu durumun değişmesi için Müslümanların çok güçlü olması gerektiğini ve o güçle beraber kendi tavırlarını ortaya koyabileceklerini düşünüyorum. Böylelikle bu durumun alternatifi oluşabilir. Aksi halde mevcut konvansiyonel finansın tecrübesine giderek yakınlaşmaya başlarız. Günümüzde de Türkiye üzerinden dile getirmek

gerekirse katılım bankacılığına yönelik en büyük eleştirilerden biri de giderek modern bankacılık ya da modern finans kuruluşlarına yakın bir tecrübeye dönüşmesidir. Bu durum politik ve iktisadi gücü elimizde bulundurmamamızın getirmiş olduğu bir sonuç maalesef.

» **Ana konumuz olan İslami ekonomik sistemi işletmek için ikame edilmiş en önemli kurumlardan birisi de katılım bankacılığıdır. Siz bugün geldiği noktada katılım bankacılığının, İslam ekonomisinin ikamesi edilmesi konusunda ne derece başarılı olduğu kanaatindesiniz? Size göre katılım bankacılığının rolü nedir?**

İslam iktisadının pratik yönü maalesef teorik yönüne daha baskın hale geldi ve katılım bankacılığı olarak ülkemizde de İslami finans ya da faizsiz finans, katılım finans olarak adlandırılmaya başlandı. Katılım bankacılığının Türkiye'deki finans ve bankacılık sektörü içerisindeki yekünü gün geçtikçe hatırı sayılır dereceye ulaştı. Fakat teorik yönleri daha zayıf kaldığı için bu pratikte ilerlemesi ortaya tartışmalı bir durum oluşturdu. Çünkü modern bankacılık ve finans pratikleri giderek İslami finansı ya da katılım finansı da biraz etkilemeye başladı. Teorik tartışmaların fazlalığı ya da kapitalizmin getirmiş olduğu dünyanın bizi nereye sürüklediğine ilişkin bir tartışma zeminini yeteri kadar önemsemediğimiz için maalesef pratikte ona yakın tecrübelerle dönüşmeye başladı.

Buralarda dikkatli olmamız gerektiğini düşünüyorum. Doğrudan piyasaya yönelik işlemlere başladığımız zaman zaten piyasadaki finans kuruluşları çok güçlü olduğu için ister istemez bizi kendi zeminine doğru çekmektedir. Bu tartışmaları hafife almadan başa dönmemiz gerekiyor. Yani şairin dediği gibi, "Yarım bıraktığımız kitaplara tekrar başından başlayıp devam etmemiz gerekir".

» **Son olarak İslam ülkeleri olarak İslami bir ekonominin imkânı konusunda dünyaya söyleyecek bir sözümüz olsaydı sizce bu ne olmalıydı?**

Bence İslam'ın ve Müslümanların dünyaya söyleyecek çok sözü var. Ama bu sözün finans ya da bankacılık tecrübesiyle bağlantısı olup olmadığı noktasında emin değilim. Buradaki sözümüz daha çok gündelik yaşamımızı güçlendirmekle ilgilidir ve kurumsal pratikler göstermekten ziyade birincil insan ilişkilerindeki pratikleri üretmekten geçmektedir. Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in dediği gibi "din ikramdır" ve

o ikram bize İslam iktisadi çalışmalarında da önemli bir done veriyor aslında. Biz onu benimseyip bu dünyayla aramıza biraz daha mesafe koyabilirsek dünyaya önemli bir söz söylemiş oluruz. Çünkü bu dünyada, en azından, sahip olduklarımızın bize bir başkası tarafından verildiğini düşünmemiz gerekir. Evet, insanın emeği, çabası kıymetli bir şey ama bu emek ve çaba olmadan da bazı şeylerin bu dünyada Allah tarafından bize verildiği bilincine sahip olursak ve bu verilenlerin kıymetini bilip şükürümüzü arttırsak bu dünyaya bir şeyler söyleyebiliriz diye düşünüyorum. Mesela pratik olarak Gazze'de yaşananlar, oradaki insanların direnişi ve tüm zulme rağmen oradaki Müslümanların gayri insani pratikler sergilememesi dünyaya çok şey söyledi ve insanları etkilemeye başladı. Bu durum İslam'ın dünyaya söyleyecek sözünün ne kadar fazla olduğunu gösteren bir şeydir. Yeter ki Müslümanlar ona uygun davranıp yaşamaya çalışsınlar. ■

Teşekkür ediyoruz.



**YAKUP YAKAR**

Maruf Vakfı İEE Sekreteri

## İEE İFTARINDA HOCALARIMIZLA BİR ARAYA GELDİK



Maruf Vakfı İEE Araştırmacıları iftarda bir araya geldi. Programa Enstitü Başkanı Sıtkı Abdullahoğlu, Prof. Dr. Faruk Bal, Prof. Dr. İshak Arslan, Prof. Dr. Serhat Yüksel, Doç. Dr. Hakan Kalkavan, Doç. Dr. Zeynep Hafsa Orhan, Doç. Dr. Halim Baş, Dr. Ozan Maraşlı, Dr. İrfan Ersin, Maruf Vakfı Yönetim Kurulu Üyelerinden Hüseyin Yılmaz ve M. Nedim Yumakgil de katıldı.

İftar programının ev sahibi olarak selamlama konuşmasını yapan Maruf Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü Başkanı Sıtkı Abdullahoğlu Enstitüde uyguladıkları İslam ekonomisi programının içeriğinden ve detaylarından bahsetti.

Doç. Dr. Zeynep Hafsa Orhan İslam İktisadı çalışmaya 2009 yılında Bosna'dayken karar verdiğini, o esnada karşılaştığı zorlukları ve bugünlere gelene kadar İslam İktisadı alanındaki kariyerinden anekdotlar paylaştı. İslam İktisadının geldiği noktada çalışma disiplininin ve üretimin iyi olup olmadığına yönelik sorulan soruya Orhan "Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora programlarının devlet üniversitelerinde olmasıyla akademik bilirlilik sağlandı. Artık İslam İktisadı çalışılarak da doçentlik alınabiliyor. Yetişmiş bir kadro da var. Hem özgün yazılmış eserlerin olması hem de akademik çevirilerin olması literatürü zenginleştirdi. Çalışma disiplini anlamında İslam İktisadı

ve finansı alanında çok çalışılan alanlar ve bir de daha az rağbet gören alanlar var. Tabi bu alanda cazip olan kısım finans ve bankacılıktır ki öğrenciler finans ve bankacılık dışında diğer kısımlara yönelmek istemiyorlar. Şu an popüler olan İslami finans ve bankacılık ki doçentlik onun sayesinde kazanılabiliyor. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de popüler olan İslami finans ve bankacılıktır. Tabi ki bu gidişattan bende memnun değilim. Zira popüler olan şeyler sığ kalıyor ve birbirinin tekrarı oluyor. Bu da çalışılması gereken diğer konuları engelliyor örneğin metodoloji vb." Prof. Dr. Serhat Yüksel sohbet esnasında İslam Ekonomisi çalışmalarına dair yaptığı değerlendirmede son

üç yıldır yapılan çalışmalarda özellikle son bir yıldır önemli bir gelişme olmadığını belirtti. Bu kadar önemli bir alanın neden gelişmediğine dair şahsi görüşünün, sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yapılmaması olduğunu gözlemlediğini ifade etti. Yapılan çalışmaların çok genel kaldığını belirten Yüksel, teorik çalışmalarla birlikte pratiğe yönelik çalışmaların da yapılması gerektiğini vurguladı. İslam ekonomisi çalışanların günümüz meselelerine net anlaşılır çözüm önerileri sunmaları gerektiğini ifade etti.

İslam İktisat Tarihi açısından değerlendirildiğinde İslam Ekonomisi çalışmaları nasıl ilerliyor sorusu üzerine Prof. Dr. Faruk Bal "Bizde bu konu daha çok İslam Ekonomisi finans olarak algılanıyor. Daha çok pratikte, uygulamada finans var. Bizdeki adıyla katılım bankacılığı dünyadaki adıyla İslami bankacılık. Aslında burada finans cüzdür. Bütün olan ekonomidir. Biz cüzü çalışıp bütünü çalıştığımızı düşünüyoruz. Hâlbuki bütün çalışılmıyor. Pratikte para getiren odak noktaları nelerse onlar çalışılıyor. Yani iktisat çalışılmıyor, iktisadın bir parçası çalışılıyor. Eğer bizim bir iddiamız olacaksa ekonomi çalışmamız gerekir. Tabi ekonomi deyince sadece İslam iktisadı bağlamında konuştuğumuzda değil bizde ekonomi de çalışılmıyor. Çünkü İktisat bilim olarak sıkışmış durumdadır. Zaten önceden yazılmış bir literatür var. Öncülüğünü Amerika yapıyor. Oradaki bilgiyi alıp buraya

aktardığınızda bir şey yapmanız gerekmiyor. Belli araçlar ve yöntemler var. Verileri elinize alıp oradaki uygulamayı yaptığınızda bu yaptığınız şey de tutuyor. Bu açıdan baktığınızda sadece İslam iktisatçıları değil iktisatçılar da böyle çalışıyor. Bizim şu an yaptığımız aracı amaç haline dönüştürmek oldu. O aracı kullanarak ürettiğimiz bilgiyi yorumlayamıyoruz. Aynı durumu İslam Ekonomisi çalışanlar içinde görüyoruz. Biz burada biraz daha kötüyüz. Neden kötüyüz? Konvansiyonel iktisadın bir tarihi var. Arkada bir birikim ve yaşanmışlık var. Bizim de bir yaşanmışlığımız var ama bizim o yaşanmışlığımızı biz sildik. Biz Batının tecrübesiyle hareket ediyoruz. Dolayısıyla o tecrübeyle kendimizi algılamaya çalışıyoruz. Kavramlarımızı bile oradan tanımıyoruz. Biz biraz da tembellik yapıyoruz. Üretme konusunda cesur değiliz. Böyle olunca da bırakın İslam Ekonomisini Türkiye'de sosyal bilimlerin bile gelişme imkânı yok. Tabi Türkiye İslam ekonomisi adına programların açılması önemli kaldı ki eskiden bir şeyin başına İslam diyerek bir şey yapılmıyordu. İslam varsa başında ilahiyatlara sıkıştırmak gerekiyordu. Dolayısıyla eğer biz ilerleme kaydetmek istiyorsak çalışacağız ve üreteceğiz. Genç arkadaşların önünde bir ufuk var. Burada da cesur olmak gerekiyor. Yeter ki sizi bir hedefiniz olsun, yolunuzu çizin. Allah ona göre kapı açıyor."

Sohbet esnasında söz alan Prof. Dr. İshak Arslan da bir felsefeci olarak alanın yabancı olduğunu ancak gözlemlerinin tavsiye değil müzakere niteliğinde olduklarını belirterek düşüncelerini ifade etti. Arslan "Benim baktığım yerden bakacak olursak şu an çalıştığım kitapta da aşağı yukarı sosyal bilimcilerin değindiği bir alan vardır. Modernleşme sonrası İslam dünyasının durumu ve bizim açımızdan Türk modernleşmesi ilgili bir şeyler söyledikten sonra İslam iktisadına geleceğim. Açıkçası Türk modernleşmesi bağlamında yüz yıldır bir tartışma yapılıyor. Benim ümitsiz değil ama negatif bir gözlemim var. Türk modernleşmesinin aslında bir bütün olarak Batı dünyasına ve modern dindarlığa diyelim. Yani İslam'ın dışındaki yeni dine bir ihtida hareketi olduğunu düşünüyorum. Bunu birinci derece iktisatla ilgilendiriyorum. Çünkü başka ihtida mekanizmaları da hep ekonomiden yürüdü. Mesela ilk Müslümanlara fevc fevc Müslüman oldular denilen grupların aslında çok yakinen bizim düşündüğümüz anlamda itikadi olarak samimi ve gerçek Müslüman olup olmadıklarını bilmiyoruz. Burada ihtida mekanizmaları bugünkü Avrupa birliğine farklı ülkelerin katılımları gibi İslam'ın çok başarılı bir şekilde ürettiği yeni modele olan taleptir. Dolayısıyla itikadi olarak ne düşündüğünü bilmediğimiz milletler ve gruplar İslam'ın ilk üç yüz yılında çok yoğun bir



şekilde İslam ekonomi politiğine ve siyasal rejimine ihtida ettiler. Şimdi böyle bir durumdayız. Türk modernleşmesine gelince o da son yüzyıldır bir yere doğru gidiyor. Bunun bilinçli bir yeni ekonomik modele entegrasyon olduğunu söyleyebilirim. Dolayısıyla burada işimiz genel olarak zor. İslam iktisadı ile ilgili benin önceliklerimde gördüğüm kadarıyla farklı aktörler var. Bunlar üniversite ve akademi, STK'lar, siyasal elitler ve siyasal karar vericiler, piyasadır. Benim İslam İktisadı ile ilgili bir şeyin olumlu ya da olumsuz gidip gitmediğiyle ilişkili bu aktörlerdeki birinciliği ben Müslüman sermayecilerin davranışlarına veriyorum. Eğer Müslüman sermayeciler hem İslam dünyasında hem de Türkiye özelinde belli şeyleri belli tarzlarda yaparlarsa İslam İktisadı önemli bir alan haline gelir. Yani bu sermayedarların kendi içindeki tutumları, ürettikleri teknikler ve başarılar eğer önemli hale gelmezse İslam iktisadının çok önemli olacağını düşünmüyorum. Yani toplamda sermayeniz ne kadardır, bu sermaye hareketleri nasıl davranıyor, nereye doğru gidiyor. Bunun

toplam sermayedeki yeri önemli olandır. Bugün gördüğümüz kadar Türk sermayesi de İslam dünyasındaki sermaye de dünyadaki büyük sermaye hareketlerinin peyki durumundadır. Dolayısıyla ben zorluğu burada buluyorum. Akademik çalışmalar sonradan geliyor. Bu sermaye hareketlerinin dünyadaki sermaye hareketlerinden çok farklı olmadığı kanaatindeyim. Nereye giderseniz gidin. İster Dünya sermayesi ister Türk sermayesi İslam'ın bence henüz açığa çıkarılmamış olan bu ideal yönünde kaybolmayan, evrensel olan çok güçlü temalar ve temeller var. Dolayısıyla her zaman tekrar tekrar keşfedilebilir ve tekrar tekrar güncellenebilir bir yorumdur bu. Bugünkü sermaye hareketleri istediği kadar çözülsün, istediği kadar dünyevi alanda diyelim ki olumsuz işler yapsın. Sonuçta burada tekrarlanabilir, güncellenebilir insanlığın faydasına olacak bir içerik ve öz var. Müslüman sermayedarlara da bir şey demiyorum. Zira şöyle bir dilemma var. Öyle bir şey ki başkasına haksızlık yapmayacaksınız, hile yapmayacaksınız, emeğin

hakkını vereceksiniz, ölçüye ve tartıya dikkat edeceksiniz ama kar edeceksiniz ve piyasada iyi bir oyuncu olacaksınız. Böyle bir şey olabilir mi? İslam iktisadının zorluğu bence buradan geliyor. İslam iktisadının tarihçiliğinden ya da analizlerinden gelmiyor. Yani hem medeni ve insani bir ölçünüz olacak ama aynı zamanda piyasadaki en sert oyuncularla mücadele ederek alta düşmeyeceksiniz. Birisi bunun bir formülünü bulursa "durun bir dakika burada İslam iktisadı var" diyeceğiz. Enteresan olan bir şey var ki galibiyet buralardan gelmiyor. Galibiyet herkesin çaldığı yerde vermekten geliyor. Başarı da buradadır. Bir sanayici grubu bunu başarabilirse işte bu hayvani güçlerin ya da şer güçlerin yapamadığı şey budur. Biz onlarla hırs konusunda yarışamayız ama onların yapamadığı bir şeyde yarışabilirsin o da almadan vermektir. İşte zamanında Müslüman sermayeciler bunu yapmışlar. Yaparlarsa bence burada İslam iktisadını konuşuruz. Bunlar benim realiteden çıkardığım gözlemlerimdir." ■



## MARUF VAKFI 10. MÜTEVELLİ HEYET TOPLANTISI

14 Mart Perşembe günü Maruf Eğitim Araştırma ve Dayanışma Vakfı müteveli heyet üyeleri iftar programında bir araya geldi ve vakıf merkezinde 10. Müteveli Heyet toplantısını gerçekleştirdi.

Vakfın faaliyet raporunu sunan Maruf Vakfı Başkanı Yusuf Kalyoncuoğlu konuşmasında " Bu yıl müteveli heyet toplantısını maalesef Gazze dramı gölgesinde yapmak zorunda kalıyoruz. Bu vahşete karşı kayda değer bir eylem gerçekleştirememek her birimiz için büyük bir iç yangı ve yürek acısı olmaya devam ediyor. Dileriz ki Ramazan bu zulmün durmasına milat olsun. Bu

yaşananlar Maruf Vakfı olarak yapmakta olduğumuz işin ne denli stratejik bir değer ifade ettiğini anlatması bakımından çarpıcı bir mecburiyeti ortaya koymaktadır. Maruf Vakfını kurarken içinde bulunduğumuz iddia ve heyecan şu an yaşadığımız çaresizliğe dönüşmemesi için yola çıkma kararlılığıydı. Yapabildiğimiz kadarıyla çözümün bir parçası olmak ve ümmete en azından ekonomi konusunda bir yol açma çabası içinde olmaktı. Şimdi yaşadığımız talihsizlik göstermektedir ki isabetli bir yerden konuya girmişiz. Ama yapacak daha çok şeyin olduğu da aşîkârdır. Daha

işin başındayız. Çok daha fazla emek vermek, birikim oluşturmak ve öncelikle Müslümanları sonrasında tüm ezilen insanları bu büyük zihinsel esaretten kurtarmaktır. Ardından ekonomik, siyasi ve kültürel esaretten kurtulmak bu işin çıktısı olacaktır. Bunun için vakfımızda ortaya koyduğumuz program akademik bir programdır. Kendi değerlerimiz doğrultusunda bir hayat nizamı için yol arıyoruz. Bu yol meşhur tabirle insanlara balık ikram etmeyi değil balık tutmayı öğretici bir yol olsun istiyoruz..."

Vakıf bünyesinde eğitim faaliyetlerini sürdürmekle görevli birim olan İslam

Ekonomisi Enstitüsü'nün başkanı Sıtkı Abdullahoğlu da konuşmasında " Maruf Vakfı kurarken verdiğimiz karar stratejik bir karar anlamına geliyordu ve bu karar İktisatla alakalı, İslam İktisadıyla alakalı kurumsal bir faaliyet yapmaktı. Müslümanlar olarak bazı konulardan el etek çekmiş durumdayız. Bu bin yıllık bir süre anlamına geliyor. Bunlardan bir tanesi de iktisat alanıdır. Müslümanlar iktisat alanından gerçekten teorik olarak ve birçok alanda pratik olarak çekilmiş durumdalar. Bunun sonuç itibarıyla getirmiş olduğu fatura aslında çok büyük bir faturadır. Bir taraftan kulluğumuzu eksik yapabilecek

bir noktaya düşürmüştür. Diğer taraftan bugün karşı karşıya kaldığımız acizliğin de fotoğrafını önümüze koymuştur. Eğer biz Müslümanlar olarak kesintisiz bir hayat sürdürebilseydik hayatın her alanında o ilmi çalışmalarımızı, entelektüel faaliyetlerimizi devam ettirebilseydik bugün asla ve kat'a Gazze'de böyle bir zulmü icra edemezdi. Şimdi bu durum karşısında bizler elimiz kolumuz bağlı duruyoruz. Bunun sebebi zamanında gereken çalışmaları yapmamış olmamızdır. Ekonomimize, hukukumuza, sosyolojimize sahip çıkamadık. Her şeyimizi onlar belirlediler. Şimdi de bu belirlemenin bedelini

bize ödetiyorlar. Bunların acısını ve sıkıntısını çok ciddi hissettiğimizden dolayı İslam Ekonomisi konusunda bir çalışma yapmak, Müslümanların yeniden kendi değerlerini kendilerini yönetmesini sağlayacak bir noktaya bir standarda taşımaları gerektiğine karar verdik. Çünkü buna çok acil bir şekilde inanmıştık. Kulluğumuzun yarısı sosyo-ekonomik faaliyetlerle ilgilidir. Kulluğumuzun yarısı yani biz dindar insan olma iddiasında isek sosyo-ekonomik faaliyetlerimizi Allah Teâlâ'nın dediği şekilde yapmak zorundayız".

**Toplantı dilek ve temennilerle kapatıldı. ■**



**Nihat Karadeniz**

İstanbul Ü. İslam İktisadı ve Finansı YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı



## İSLAM'IN GÜNCELLİĞİ, GEREKLİLİĞİ VE GEÇERLİLİĞİ

Maruf Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü bünyesinde Lisansüstü öğrencilerine yönelik düzenlenen "İslam'ın güncelliği, gerekliliği ve geçerliliği" konulu seminer Prof. Dr. Murat SÜLÜN sunumuyla gerçekleştirildi. Seminer, ağırlıklı olarak şu sorular etrafında şekillendi:

- 1450 yıl önce gönderilmiş bir sitemin güncelliğini nasıl izah edebiliriz?
- Bu kadar geçmiş bir zaman da gelmiş bir sistemin hala geçerli oluşunu ne ile izah edebiliriz?

- İnsanlık tecrübesinin ve rasyonalitenin bu kadar ilerlemiş olduğu bir dönemde neden İslami gereklilikten bahsediliyor? Bu gereklilik ne kadar ikna edici?
- Bir şeyin sistem olabilmesi için esnekliğin nasıl olması gerekiyor. Bu esneklik nasıl elde edilir?

Prof. Dr. Murat Sülün'ün ilk tespiti her disiplinin başına İslam kelimesinin eklenmemesi gerektiği yönünde oldu. Bu kelimeyi eklemek gelişmeyi

sağlamaz tam tersi sanki tek doğru alternatif buymuş gibi bir cevaz verilmiş olunur, bu durum da işi de biraz kutsallaştırmaya sebep olur. İslam'da belli ilkeler vardır ve o ilklere uyulduğu zaman ve oWna bağlı olduğunda yeni bir sistem veya yeni bir isim koymak sıkıntı teşkil etmemektedir. Bu İslam kavramı yerine Müslümanların iktisadı, hukuku tabirlerini kullanmak daha doğru olacaktır. Çünkü burada var olan problemlerin İslam'a mal edilmemesi gerektiğini,

zaafların ve eksiklerin İslam'a değil de Müslümanların anlayışını ifade edilmesi gerekiyor.

Müslümanların İktisadın temeli "Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğrayasınız" bu felsefeye dayanması gerekiyor. Bu düşünceyle hareket edildiğinde iki tarafın hakkı gözetilmiş olunur. Maslahat konuların bel kemiği oluşturan hadisi de unutmamak gerekir: "Ne zarar vermek var, ne de zarara zararlar karşılık vermek var." Bu şekilde hareket edildiği zaman adaletli bir sistem ortaya çıkar.

Biz Müslümanlar olarak diğer bir hatamız ayetlerin Hikmetini aramayı bıraktık. Bunun temel sebebi kitaba çok güvenmekten dolayı kitabın sahibine çok güvenmekten

geliyor. O demişse doğrudur. Evet bu anlayış doğrudur ama eksiktir. Bunu ne için söylemiş olabileceklerini anlamaya çalışmalıyız. Belki söylediği sebep ortadan kalkmış olabilir. Bundan dolayı hikmet kavramını hiçbir zaman göz ardı edemeyiz. Hikmeti aramayı bırakmak düşünmeyi bırakmaktır.

İslam vahiy edilirken bir prototip seçilerek vahiy edildi. Yani rahmani bir kelim ilahi nötr bir kelimdir. İslam iktisadı dediğimiz şey de bu kapsama girer. Bunun yerine başka bir kavram da kullanabiliriz. Şu an biz İslam İktisadı diyoruz. 21. asırda İslam İktisadının nasıl olması lazım, insanların problemlerinin nasıl çözülmesi gerekiyor? Diğer insanlara biz ne verebiliriz diğer milletlere ne verebiliriz gibi

soruları konuşuyoruz. İslam'ın çözdüğü sorunlar sadece Müslümanların değil, bütün insanlığın sorunlarını çözer. Bu da dinin evrensel olduğunu bize gösteriyor. İslamiyet'in bu evrenselliği daha doğrusu Kur'an'daki Arap formunun arkasındaki kelimullahı düşünerek böyle konuşuyoruz. Ama şuna da dikkat etmemiz gerekiyor; kelimullah bir Arapça forma bürünmüş o Arapça form tarihseldir. Tarihte olmuş ve tarihsel bir zeminde olup bitmiş bir şeydir. Biz o Formun arkasındaki var olan evrensel rahmani nefesi ilahi ruhu ararsak, onunla ilgilenirsek ve anlamaya çalışırsak İnsanlığa bir şeyler verebiliriz. Yoksa İlâhi ruhla beşeri ceset yani Araplık ve Arapça birbirine geçmiş. Bizim bunu ayırmamız çok zor olur. ■



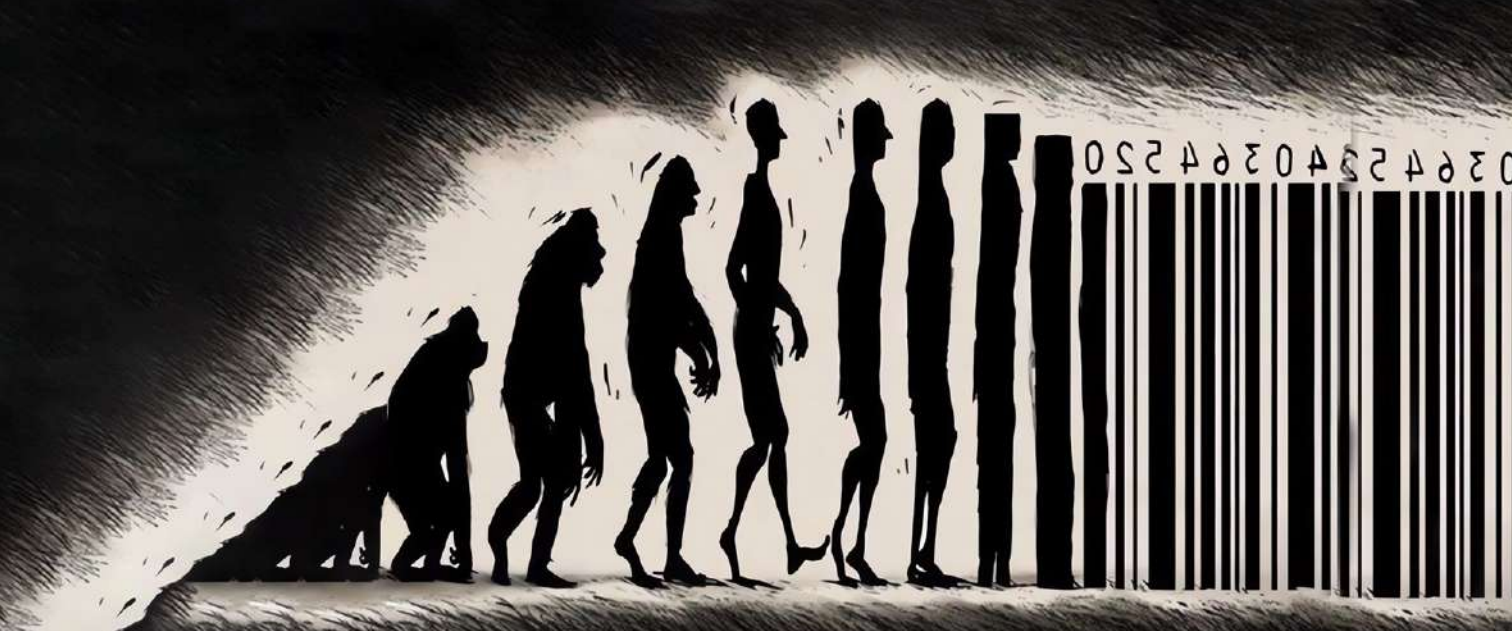
**Meliha Nur Köstepen**Marmara Ü. İslam Ekonomisi ve Finansı Dr.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı

## SORUMLU TÜKETİM

Modern çağda, tüketim kültürü her geçen gün daha da yaygınlaşıyor. Mağaza vitrinleri ve cazip indirimler, sürekli yenilenen teknolojik ürünler, internet reklamları ve sosyal medya platformlarının etkisiyle insanlar, ihtiyaç duyduklarından çok daha fazlasını satın alma eğilimindedir. “Yarın ne giysem?”, “bugün nerede ne yese?”, “şu markayı duydun mu yeni şal çıkarmış çok güzel?”, “yeni diziye başladım muhakkak sen de izlemelisin.” bu gibi cümleleri neredeyse her gün kullanıyor ve çok kez de işitiyoruz. Mesela onlarca giysimizin olduğu dolabımızın karşısına geçip “giyecek kıyafetim yok.” derken, her gün nerede

hangi lezzetli hamburgeri yiyeceğimizi sorgularken, her çıkan markadan muhakkak bir parça almamız gerektiğini düşünürken ya da televizyonda veya çevrimiçi platformlarda yeni yayınlanan diziler arasında kaybolurken aklımıza gelmeyen bir kavram var, israf... İsrâf, sadece maddi kaynakların boşa harcanması değil, aynı zamanda manevi bir kayıptır. İslam, israfı kesin bir dille yasaklar ve kaynakların doğru kullanılmasını emreder. İsrâf yalnızca doğal kaynakların gereksiz yere tüketilmesiyle sınırlı kalmaz; zamanın, emeğin ve yeteneklerin de boşa harcanması bir tür israf olarak değerlendirilir. Kur'an'da, “İsrâf etmeyin, çünkü Allah

israf edenleri sevmez.” ayeti, israfın ciddiyetini ve kaçınılması gereken bir davranış olduğunu açıkça ifade ederek bizlere ölçülü olmayı emreder. İhtiyacımız olanı almak ve kullanmak, hem dinimizin bir gereği hem de sağlıklı ve kaliteli bir yaşamın anahtarıdır. Peygamber Efendimiz (sav) “İnsanoğlu, midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. İnsanoğluna, belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Eğer illa ki fazla yiyecekse, o zaman midesinin üçte birini yiyecek, üçte birini içecek ve üçte birini de nefes için ayırsın.” hadisi ile dengeli ve ölçülü bir yaşamı bizlere tavsiye etmiştir.



Yine Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurur: “Kıyamet gününde insanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe Rabbinin huzurundan bir yere kımlıdayamaz: Ömrünü nerede ve nasıl geçirdiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, bildiği ile amel edip etmediğinden.” Bu hadis, ömrün ve kaynakların nasıl değerlendirildiğinin önemine işaret ederken, nasıl bir hayat yaşamamız gerektiğinin anahtarını da veriyor. Yeni çıkan bir diziye ayıracağımız vakti, ilim öğrenmeye, yeni şeyler keşfetmeye, ailemiz ve sevdiklerimize ayırsak, önce kendimizin ve dolayısıyla toplumumuzun gelişimine katkı sağlayacağımızı fark etmek çok da zor olmayacak. Tüketim çılgınlığı, modern dünyanın en büyük problemlerinden biri olduğundan söz etmiştik. İnsanların sahip olduklarıyla yetinmek yerine, sürekli daha fazlasını isteme eğiliminde olduklarını da biliyoruz. Bu durumun bireysel borçlanmalara, aile içi huzursuzluklara ve çevresel problemlere neden olduğunu da çok rahat şekilde gözlemliyoruz. Modern tüketim alışkanlıkları, bireyleri kredi kartları ve tüketici kredileri gibi faizli borçlanma araçlarına yönlterek, bireylerin finansal sıkıntıları yaşamasına ve ekonomik istikrarsızlıklara neden olabilecek sonuçlar doğuruyor. Ayrıca, bireylerin manevi değerlerini göz ardı etmelerine ve maddi kazanç peşinde koşmalarına neden oluyor ve bunun sonucunda da maalesef toplumsal

değerlerin aşınmasına ve ahlaki çöküntüye sebep oluyor. Gittikçe dezenforme olan bir toplumla karşı karşıya kalıyoruz. Bu doğrultuda İslam, sadece tüketimi düzenlemekle kalmıyor, aynı zamanda sorumlu ve bilinçli tüketimi de teşvik ediyor. Sorumlu tüketim, insanın hem Allah’a hem de topluma karşı olan görevlerini yerine getirmesini sağlayarak, tüketim çılgınlığına kapılmak yerine, ihtiyaçlarımızı belirleyip gereksiz harcamalardan uzak kalmamızı da sağlıyor. Nasıl yani hiç mi bir şey almayalım? Yeni bir ayakkabıyı, elbiseyi, eşarby kim istemez? Tabii ki de Müslümanlar olarak her zaman en güzel ve özenli halimizle dolaşmalıyız, hiçbir zaman kötü bir görüntüye mahal vermemeliyiz. Zaten bunu bize yaratıcımız emretmiş. Kur’an-ı Kerim’de, Allah (cc), “Ey Ademoğulları! Her mescide gelişinizde güzel elbiselerinizi giyin, yiğün, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.” buyurarak, Müslüman’ın her zaman temiz ve ona yakışır şekilde olmasını bizlere söylemiştir. Burada kilit nokta israfa kaçmadan yapmak. Unutmayalım ki, bu dünya geçici bir imtihan yeridir ve her bir davranışımızın hesabını vereceğiz. Sorumlu ve bilinçli bir tüketim, hem dünya hem de ahiret saadetimiz için elzemdir. Özellikle son zamanlarda yaşadığımız acı durumlarla beraber alışveriş sepetimize her şeyi ekleyemiyoruz. Bazı ürünleri kontrol ederek, zulme ortak olup olmadığından emin olarak alıyoruz. Bir Müslüman’ın yapması gereken de budur. En basit bir market

alışverişi yaparken dahi bir duruş sergileyerek yapıyoruz. Kasaya gittiğimizde “Evet ben mazlumun yanında, zalimin karşısındayım” diyoruz herkese. Çok rahat olan bir spor ayakkabıyı almaktan vazgeçtiğimizde, onun yerine alternatifler aradığımızda bir duruş gösteriyoruz. Sadece bu zamanda değil yıllar öncesinde de Hz. Peygamber (sav) ve ashabı, Mekkeli müşriklerin baskılarına karşı boykot uygulamış ve bu şekilde zulme karşı direnmişlerdir. Cenab-ı Hak da. Kur’an-ı Kerim’de, “Zulmedenlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur. Sizin Allah’tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım göremezsiniz.” buyurarak bizlere bunu emretmiştir. Bizler de zulme sebep olan ve destek verenlere karşı bir tavır sergileyerek hem insani hem de İslami bir tavır sergilemiş oluyoruz. Allah’ın bize emanet ettiği kaynakları en iyi şekilde ve israf etmeden kullanmamız gerekli. Allah rızasını kazanmak için, tüketim alışkanlıklarımızda ihtiyatlı ve bilinçli olmalı, israf ve aşırılıktan kaçınmalıyız. Bizler bu niyetle hayatımızı sürdürürsek, hayatımızın daha bereketli, daha huzurlu geçmesini sağlayabilecekken aynı zamanda toplumda adaletin ve dengenin sağlanmasına da katkı sunabileceğiz. Aynı zamanda ahiretimize de yatırım yapmış olacağız. Allah’ın emirlerine uygun bir şekilde yaşamak, sorumlu tüketimle O’nun rızasını kazanmak ve daha adil bir dünya inşa etmek için atılmış önemli bir adım olacaktır. ■



## TÜKENMEYEN HAZİNE: KANAAT

Kanaat sözlükte “payına razı olma” anlamına gelen “k-n-a” kökünden masdardır. Terim olarak en geniş haliyle “Kişinin azla yetinip elindeki razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayabileceği maddi imkanlarla iktifa edip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması”<sup>1</sup> şeklinde açıklanmıştır. Ragıb el-İsfahâni kanaati “Yeterli miktarın altında bulunana da razı olma” şeklinde açıklamıştır.

Bu terim Kur’ân-ı Kerim’de kanaat formunda geçmez ancak aynı kökten ismi fâil sigasında “kâni” kelimesi Hac suresi 36. ayette geçmektedir. Ragıb el-İsfahâni’nin “başkasından maddi yardım isteyen kişi” anlamında çevirdiği bu kelimeyi, onun kullandığı bağlamdan hareketle ayette “ihtiyacından dolayı başkasından yardım isterken işi yüzsüzlüğe dökmeyen kendisine bağışlanana razı olan” şeklinde açıklar. Kur’an-ı Kerim’de kavram olarak kanaat geçmemekle birlikte manası

itibariyle dünyaya ve mala aşırı düşkünlük yerilmekte iken kanaat ile ilişkili; sabır, tok gözlülük, verilene rıza gibi hasletler övülmektedir. Hadis-i şefirlerde de kanaat kökünden gelen çeşitli kelimelerle kanaatkarlık tavsiye edilmektedir. Kanaatkarlık içerdiği anlamlar itibariyle de Hz. Peygamber (sav) tarafından sıkça tavsiye edilen hasletlerdendir. Hz. Peygamber (sav) **“Müslüman olan, kendisine yeteri kadar rızık verilen ve elindeki nimete karşı Allah’ın kanâat**

<sup>1</sup> Çağırıcı, Mustafa “Kanaat” Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi, 24/189-190.

**sâhibi kıldığı kimse, şüphesiz kurtuluşa ermiştir.”<sup>2</sup> ve “Asıl zenginlik mal çokluğu değil gönül zenginliğidir”<sup>3</sup> buyurarak kanaate dikkat çekmiştir. **Ayrıca çeşitli hadislerde; yeterli miktarda rızka sahip olan ve buna kanaat eden kişi övülmüş,<sup>4</sup> kanaat şükürün en ileri derecesi olarak belirtilmiştir.<sup>5</sup>** Maverdi kanaatin üç türü olduğundan bahseder ki bunların ilki; kişinin dünya nimetlerinden hayatın devamına yetecek kadarıyla yetinip başka bir şey istememesidir. İkinci olarak kullanıp kişinin değerlendirebileceği kadarına sahip olup elinde fazladan kalabilecek şeylere ilgi duymasını sayar. Maverdî’ye göre kanaatin üçüncü türü de imkân ölçüsünde olanları istemek ve güçlükle kazanılabilen şeylerin peşinde koşmamaktır.<sup>6</sup>**

Kanaat kavramı İslam kültüründe daha çok ahlak ve tasavvufi düşüncede karşımıza çıkar. Kalpten dünya sevgisini çıkarmanın sıklıkla vurgulandığı ve züht hayatının tavsiye edildiği sûfi yaşantının içinde kanaatkarlık nefis terbiyesiyle kazanılmak istenilen bir haslet olarak görülür. Kanaatkârlığın zıttı olan hırs, tamah, hazlara düşkünlük anlamına gelen şereh, ve tûl-i emel gibi kavranlarla ifade edilen dünya tutkusunun kalpten silinmesi amaçlanır. İmâm Gazâlî İhyâ-ı



Ulûmid'dîn isimli eserinde kanaatkârı “Allah’ın verdiği rızka râzı olan” şeklinde tanımlamaktadır.<sup>7</sup> Öte yandan kanaat yine ahlak ilminde ve tasavvufta insanı mutluluğa götüren ruhi bir erdem şeklinde ele alındığı görülür. Yaratılış itibarıyla insan mutlu olabilecek donanıma sahip olan insan yalnızca dünya hayatında değil ölüm ötesi alemde de mutluluğu temenni eder. Tasavvuf ilmine göre eğer insan kendini hırs, kıskançlık, açgözlülük, kin ve kibir gibi kötü hasletlerden alıkoyabilirse yalnızca dünyayla sınırlı kalmayan ahiret aleminde de devam eden gerçek mutluluğu yakalamış olacaktır. İmkanlar ve istekler arasındaki denge

tutturulamadığında sınırlı kaynaklarla sınırsız istek ve arzular karşılanmayacaktır ve insan mutlu olamayacaktır. Bunun yerine eldeki ile yetinmeyi bilmek mevcut şartlarla mutlu olmaya çalışmak gereklidir. İbn Hibban, “Kanaat kalptedir: kalbi zengin olanın eli de zengin olur. Kalbi yoksul olanın mal zenginliği kendisine fayda sağlamaz” derken kanaatin insanda ruhi meleke haline gelmesi gerektiğine işaret eder. Gazzali kişinin kanaatkarlığı kazanabilmesi için ahlaki olarak bazı değişimlerden geçmesi gerektiğini söyler. Bu değişimlerin başında kişinin harcamaları olabildiğince kısarak zorunlu ihtiyaçları

<sup>2</sup> Müslim, Zekât/125.

<sup>3</sup> Buhârî, Rikâk/15.

<sup>4</sup> Müsned, 11/168.

<sup>5</sup> İbn Mace, Zühhd/24.

<sup>6</sup> Maverdi, Edebü 'd-dünya ve'd-dîn, 224-225.

<sup>7</sup> Gazâlî, Ebû Hâmid, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, (Beyrût: Dâru'l-I-Ma'rîfe), 4/199.

karşılama ile yetinmesi gelmektedir. İkinci olarak gelecekle ilgili endişeler sınırlandırılmalı yani Allah'ın her canlına rızasını tekeffül ettiği yönündeki vaadine güvenerek gelecekle ilgili kaygı taşınmamalı. Bunlarla birlikte kanaat noktasında bilinçli olup asıl zenginliğin kanaatkarlıkta olduğuna hırs ve tamahkarlığın kişiyi zillete düşüreceğine inanmak, zenginliğin bir şeref ölçüsü olmadığını bilmek, fazla malın çeşitli risk ve gailelerinin olacağını düşünmek kişinin kanaat olgunluğuna erişmesini sağlayacaktır.

Kanaatin bir bilinç ve ahlaki meleke düzeyinde kişide yerleşmesi için diğer bazı güzel ahlaki özelliklerin de desteğine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Ragıb el-İsfahâni zühd kavramına dikkat çeker. O kanaat ve zühd kavramlarını karşılaştırır ve kanaatin manevi bir haslet, zühdün ise bunun eyleme dönüşmesi olduğunu söyler. Kısaca "Allah'a güvenme" şeklinde açıklanan tevekkül de kanaat ile ilişkili kavramlardan biridir. Kişinin kanaatkâr olması biraz da gönül huzuru ve kaygılardan arınarak işini Allah'a havale etmesiyle gerçekleşebilir. Böylece elde edemediği veya elinden giden nimetler için gönül huzuru ve teslimiyet içerisinde olur. Rıza kavramı da kanaatle doğrudan bağdaştırılabileceğimiz terimlerden biridir. Zira kanaatin temelinde kişinin payına düşene rıza göstermesi vardır ki bu dağıtım yapanın Yüce Allah olduğunun bilincindeki inancılı kişi için verilene rıza göstermek kulluğun olmazsa olmaz bir

parçasıdır. Kanaat bir nimetin yoksunluğuna karşı gösterildiği zaman karşımıza yine yüce erdemlerden biri olan sabır çıkmaktadır. Yalnızca maddi sıkıntılar için değil başımıza gelebilecek her türlü musibete karşı sabır göstermek bulunduğumuz durumdan razı olmak o hal ile kanaat ettiğimizi gösterir.

Öte yandan kanaat, her zaman maddi anlamda bir yoksunluk ve bununla yetinme anlamına gelmemektedir ve kişinin helal yollardan fazla kazanç elde etmesine engel değildir. Zengin ve bollukta olan bir kişinin de gerektiğinde azla yetinmeyi bilerek, mal hırsına kapılmadan ve başkalarının elindekilere göz dikmeden kanaatkâr olması gerekir. Bu noktada aşırı tutum ve davranışlardan kaçınarak dengeli olmak yani "itidal" kanaatin günlük hayatta karşımıza çıkan

görünümlerinden biridir. Aşırı uç istek ve arzulardan arınmak ve dünyevi istekler noktasında kendine bir orta yol tutturmak kanaatin bir parçasıdır.

Çağdaş yazarlardan Mustafa Kutlu, kanaati, "mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesi ile kazanılan ahlaki erdem" şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca daha çok tasavvufi gibi görünen kavrama daha güncel bir bakış açısı sunarak kapitalizmin bir alternatifi olarak sunar. Ona göre kapitalizmin ek yeri tüketimdir ve bunun yerine "kanaat ekonomisi" tesis edilmelidir. Günümüzde yaşanan aşırı tüketim ve olumsuz gidişata değinen Kutlu, kanaat ekonomisinin bir çıkış yolu olabileceğini söyler. Ahlak temelli şekillendirdiği kanaat ekonomisi üretimin ihtiyaca göre yapılması, tüketimin de kanaate dayanması ile uygulanabilir. ■



**Yusuf Taşpınar**

Marmara İ. Ekonomisi ve Finansı YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı



## Kur'ân, Sünnet ve Ekonomi Dersi

İslam, sadece ibadetlerle sınırlı kalmayan kapsamlı bir yaşam rehberi sunar. Bu rehber, toplumsal düzeni sağlamayı, adaleti tesis etmeyi ve bireylerin hem dünyada hem de ahirette huzur içinde yaşamalarını amaçlar. Ekonomi, bu rehberin önemli bir parçasıdır ve Kur'an-ı Kerim'de yer alan çeşitli ayetler, ekonomik hayatın nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair ilahi prensipler sunar. Bu yazıda, Maruf Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü Kur'an ve Ekonomi dersinde Sıtkı AbdullaHoğlu Hoca riyasetinde okuduğumuz

ayetlerin ışığında İslam ekonomisinin temel ilkelerini inceleyeceğiz.

### **Kur'an'da Ekonomik Adalet ve İsrafin Yasaklanması**

Kur'an-ı Kerim, ekonomik adaleti sağlamaya yönelik pek çok ilke içerir. Tevbe Suresi'nin 35. ayetinde, bilginler ve din adamlarının malları haksız yolla yemeleri ve Allah yolunda harcamaktan kaçınmaları şu şekilde eleştirilir: "Ey inanıp güvenenler! Bilginlerin ve din adamlarının birçoğu insanların

mallarını haksız yolla yer ve onları Allah'ın yolundan engellerler. Altını ve gümüşü kasalarda saklayıp da Allah yolunda harcamayanları acıklı bir azap ile müjdele." Bu ayet, ekonomik adaletin sağlanması ve servetin adil bir şekilde dağıtılmasının önemine işaret eder. Çünkü malların biriktirilip ihtiyaç sahipleriyle paylaşılmaması, sosyal dengesizliklere ve toplumsal huzursuzluklara yol açar. Ancak İslam, bireylerin kazançlarını sadece kendileri için değil, toplumun genel refahı için de

kullanmalarını öğütler.

İsra Suresi'nin 26. ve 27. ayetlerinde ise israfın olumsuz sonuçları vurgulanır: "Yakınlarına, yoksullara ve yolda kalanlara hakkını ver ama saçıp savurma. Saçıp savuranlar şeytanların yoldaşlarıdır. Şeytan, Rabbine karşı çok nankördür." Bu ayet, ekonomik kaynakların verimli ve adil bir şekilde kullanılmasını teşvik eder. Çünkü israf hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kaynakların boşa harcanmasına neden olur ve bu da ekonomik dengesizliklere yol açar. Oysa İslam ekonomisi, israfı yasaklayarak kaynakların daha etkili bir şekilde kullanılmasını ve ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlar.

### Nüfus ve Ekonomi

En'am Suresi'nin 151. ayetinde, çocukların yoksulluk korkusuyla öldürülmesi yasaklanır ve rızkın Allah tarafından verildiği hatırlatılır: "De ki 'Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını sıralayayım: Hiçbir şeyi Allah ile bir tutmayın, anaya babaya iyilikten geri durmayın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; onların ve sizin rızkınızı veren Allah'tır. Fuhşun açığına da gizlisine de yaklaşmayın, Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın; haklı sebeple olursa başka. İşte bunlar, Allah'ın size yüklediği görevlerdir; belki aklınızı kullanırsınız." Bu ayet, İslam'ın nüfusa verdiği önemi ve ekonomik korkuların nüfus planlamasında belirleyici

olmaması gerektiğini gösterir. İslam, her bireyin rızkının Allah tarafından verildiğine inanır ve ekonomik sebeplerle kürtaj gibi uygulamaları yasaklar. Nüfus, ekonomik kalkınma ve toplumsal güç açısından önemli bir faktördür ve İslam bu faktörü dikkate alır.

### Zekat Kurumu ve Sosyal Adalet

Tevbe Suresi'nin 60. ayeti, zekâtın kimlere verilmesi gerektiğini açıkça belirtir: "Zekatlar (Sadakalar) sadece fakirler, çaresizler, bu işte çalışanlar ve kalpleri ısındırılanlar içindir. Bir de esirler, borçlular, Allah yolunda çalışanlar ve yolda kalanlar uğrunda harcanır. Bunlar Allah tarafından farz kılınmıştır. Allah bilir, doğru kararlar verir." Zekât, İslam ekonomisinin temel taşlarından biridir ve sosyal adaleti sağlamada önemli bir rol oynar. Zekât, toplumun zengin kesiminden alınarak yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır, böylece ekonomik dengesizlikler azaltılır ve toplumsal dayanışma güçlenir.

### Miras Paylaşımı ve Ekonomik Adalet

Nisa Suresi'nin 7. ayetinde miras paylaşımının önemi vurgulanır: "Ana-baba ve en yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana-baba ve en yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Az veya çok ama miktarları belirli bir paydır." İslam, mirasın adil bir şekilde paylaşılmasını emreder ve bu

paylaşımında hem erkeklere hem de kadınlara belirli paylar ayrılır. Bu adaletli paylaşım, ekonomik kaynakların aile içinde dengeli dağılımını sağlar ve toplumsal huzuru korur.

### Sonuç

Kur'an, ekonomik hayatın adaletli ve dengeli bir şekilde sürdürülmesi için çeşitli ilkeler sunar. Bu ilkeler, haksız kazanç elde etmeme, israfı önleme, nüfusun önemini vurgulama, zekat yoluyla sosyal adaleti sağlama ve mirasın adil paylaşımı gibi temel prensipleri içerir. İslam ekonomisi, bu prensipler doğrultusunda bireylerin ve toplumun refahını gözetir ve ekonomik adaleti tesis etmeyi amaçlar. Günümüz dünyasında da bu ilkelerin uygulanması, daha adil ve dengeli bir ekonomik sistemin kurulmasına katkıda bulunabilir. İslam'ın ekonomik prensipleri, sadece Müslüman toplumlar için değil, tüm insanlık için evrensel değerler taşıyor ve bu değerler, küresel çaptaki ekonomik sorunların çözümünde önemli bir rol oynayabilir. ■



**M. Emin Gürsoy**

Marmara Ü. İktisat Tarihi Dr.

Maruf Vakfı Araştırmacısı



## İslam İktisat Düşünce Tarihi Dersi

Prof. Dr. Faruk BAL tarafından verilen İslam İktisat Düşünce Tarihi dersi, atölye dersi olması dolayısıyla birinci yarısı teorik inceleme ve ikinci yarısı uygulama olmak üzere iki kısımda sürdürülmüştür. Teorik aşamaya İslam iktisat düşüncesinin geleneksel literatüründe ne tür eserlerin bulunduğu anlaşılabilmesi için (rahmetli) Prof. Dr. Sabri Orman hocanın “Başlangıcından Osmanlı’ya İslam İktisadi Düşünce Tarihinin İslami Kaynakları” isimli makalesi ile başlanmıştır. Orman’a göre İslami kaynakları genel ve özel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Genel kaynaklarda Kuran-ı Kerim ve tefsir literatürü, Sünnet ve hadis literatürü, fıkıh, kalam ve tasavvuf literatürleri yer alır. Özel kaynaklarda ise, iktisadi hayatın hukuki düzenlemeleri

üzerine yazılmış el-Hisbe literatürü, vergilendirme ve kamu harcamaları üzerine yazılmış el-Harac ve el-Emval literatürleri, mal edinme veya kazanç elde etme üzerine yazılmış el-Kesb literatürü öne çıkan kaynaklar olarak sıralanabilir.

Teorik bölümün bir sonraki aşamasında yine Sabri Orman hocanın yazmış olduğu “İslam Entelektüel Geleneğinde İktisadi Boyutun Teşekkülü: Şeybani, Serahsi ve Kitabu’l-Kesb” başlıklı makale serisi incelenmiştir. Birinci makale, Kitabu’l-Kesb üzerine teknik yönden yapılmış bir değerlendirme olarak, geleneksel literatüre ait bir metnin nasıl ele alınabileceğine dair örnek oluşturması açısından mütalaa edilmiştir. İkinci makale, Kitabu’l-Kesb’in ilk yarısını oluşturan meşru kazanç yolları üzerine bir

çalışmadır. Üçüncü makale ise, Kitabu’l-Kesb’in son yarısını oluşturan helal harcama yolları hakkında bir eserdir. Orman’ın metinlerinin müzakeresi, yalnızca ne söylediği hakkında değil aynı zamanda nasıl söylediği ile ilgili olarak da yürütülmüş böylece geleneksel literatür içinde yazmış bulunan alimlerin düşünüş biçimlerine nüfuz edilmeye çalışılmıştır. Teorik bölümün son aşamasında Ebu Yusuf’un Kitabu’l-Harac adlı eseri üzerine Cengiz Kallek tarafından yazılmış kitap bölümü incelenmiştir. Abbasi halifesinin talebiyle kaleme alınan metin, vergilendirme usulleri ve kamu harcamaları gibi kamu maliyesine dair konular hakkında yazılmış hem İslam iktisat düşünce tarihi hem de genel düşünce tarihi açısından en erken eserlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Dersin uygulama/atölye kısmında, öğrencilerden İslam iktisat düşüncesine katkı sağlamış bir âlimi değerlendirmesi talep edilmiştir. Birinci aşamada literatür taraması yapılarak öğrencilerin ilgili alanlarına göre dikkatlerini çeken alimler ve eserler belirlenmiştir. Akabinde yapılan tespitler mütalaa edilerek teke indirilmiş ve her bir öğrenci için birer âlim

ya da eser kararlaştırılmıştır. İkinci aşamada, öğrencilerden ileri araştırmalar yapması ve kendileri için tespit edilen âlim ile eseri hakkındaki bulguları sunması talep edilmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise, öğrencilerden ele aldıkları âlimin, gördükleri eğitimleri ve aldıkları görevleri de içerecek şekilde hayatını, etkisinde kalmış olmaları muhtemel kişileri ve olayları, içinde

yaşadıkları dönemin koşullarını aktardıktan sonra seçilmiş eserinin/eserlerinin muhtevasını anlatmaları ve son olarak da bu metinlerdeki görüşlerinin iktisat düşüncesi açısından ne anlama geldiği veya ne şekilde yorumlanabileceğini değerlendirmeleri istenmiştir. Dersin çıktısı olarak düşünülen yöntem ise son aşamada yapılan sunumların makaleye dönüştürülmesidir. ■



## « İEE DERS DEĞERLENDİRMELERİ »

**Elif Sağlık**

29 Mayıs Ü. İslam Ekonomisi ve Finans YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı

# Kur'an, Sünnet ve Ekonomi Dersi DR

Ekonomi literatüründe ağırlıklı olarak iktisadi verilerin yorumlanıyor olması ekonominin yalnızca rakamlarla açıklanabilecek bir bilim olduğu görüntüsü sunmaktadır. Halbuki yapılması gereken verilerin amaç haline gelmesinden ziyade araçsallaştırılmasıdır. Ekonomik göstergeler mevcut paradigmadaki ekonomik ilerleyişin gidişatına dair bir ön bilgi sunmaktadır. Dolayısıyla bu ön bilgi politika yapıcılarının dayanak olarak kullandığı önemli kaynaklardanır. Mevcut iktisadi verilerin teorileri açıklamak için kullanılacak araç haline gelmesi, İslam ekonomik sisteminin açıklanması için de önemli bir husus teşkil

etmektedir.

Maruf Vakfı doktora programındaki Kur'an, Sünnet ve Ekonomi dersinde, mevcut ekonomik göstergelerin analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda amaçlanan, içerisinde bulunduğumuz iktisadi duruma bir farkındalığın oluşturulmasıdır. Mevcut ekonomik göstergelerin analizi sonrası İslam ekonomisinin Nahl suresi 71. ayet üzerinden açıklaması yapılarak göstergeler üzerinden bir temel belirlenmiştir. İslam ekonomisinin ekonomik sistem içerisinde insanlar arası denge üretici pozisyonunda olmasının hedeflenmesi esas alınan konu olmuştur. Bu bağlamda

alternatif olarak öne sürülen hedefin sürdürülebilirliği olmasının önemi belirtilmiştir.

Nahl 71'de "Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" belirtilen meal üzerinden eşitlik vurgusu tartışılmıştır. İslam ekonomisinin denge üretici pozisyonun değerlendirilmesi sonrası eşitlik kelimesi de bu minvalde müzakere edilmiştir. Nihai hedefin mutlak eşitlik olmadığı, eşitliğin insani geçim standardı üzerinden düşünülerek hak üzerinden yorumlanması



gerektiği kanaatine varılmıştır. Hak vurgusu İslam ekonomisinin denge üretici pozisyonu itibarıyla düşünüldüğünde kritik bir vurgu olduğu belirtilebilir. Hak meselesinde asıl belirleyicinin Allah olduğu düşüncesi temelinde ise İslam ekonomisi, asgari standartın sağlanmasına olanak tanıyan bir sistem olarak tahayyül edilmelidir.

Kur'an-ı Kerim ayetleri odağında işlenen ders akışında, Kur'an'da farz kılınmış vurgusunun daha çok ekonomik konularda görüldüğü ifade edilmiştir. Ayetlerin yorumlanması sırasında esas vurgunun ise ayetlerde belirtilen

“Allah bilir” ifadesi üzerinden her şeyi bilen birisinin dağılım mekanizmasında öze dair bir vurgu içerdiği belirtilmiştir. Bu noktada dağılımı sağlayarak iktisadi anlamda dengeye ulaşmada katkı sunan sistemler belirlenmiştir. Bunlar zorunlu harcamalar olarak sınıflandırılan fidye, miras, mehir, kefaretle, zekât, sadaka ve öşr vergisidir. Bu sistemlerin dengeye katkı sağlaması adına projeksiyonu yapılmaya çalışılmış ve oldukça önemli katkılar ortaya çıkabileceği tespit edilmiştir. Makro iktisadi konuları denge temelli işlemeye çalıştıktan sonra aynı temelde, Medine Pazarı üzerinden de mikro

iktisadi değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İslam ekonomik sisteminin dengeli dağılımı öngören konumu, makro ve mikro iktisat temelli düşünüldüğünde ve tahrip olmuş mevcut ekonomik düzene kıyasla, daha yapıcı ve dengeleyici bir konumda olduğu ifade edilebilir. Mevcut ekonominin bizatihi kendi ürettiği ekonomik göstergeler aracılığı ile tahrip edildiğine dikkat çekilmesi sonrasında sistemin ayetlerde ifade edilen topluma etkisi kısmı üzerinden bir projeksiyon çizilerek olası etkilerin değerlendirilebilir olduğu ders akışında gösterilmiştir. ■

**Gökhan KARA**

İstanbul Ü. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dr.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı



## EKONOMİ VE AHLAK DERSİ

Ekonomi ve Ahlak dersinde ekonomik faaliyetlerin ve kararların ahlaki boyutlarının tartışılması amaçlanmaktadır. Doç. Dr. Hakan Kalkavan rehberliğinde, öğrencilerin ekonomi ve ahlakın kesişim noktalarını keşfederek bu iki alanın birbirini nasıl etkilediğini tartışmaları dersin interaktif bir hüviyete kavuşmasını sağlamaktadır.

Öğrenciler, belirli kitaplar ve makaleler üzerinden ekonomi ve ahlak ilişkisini inceleyerek bu konularda derinlemesine tartışmalar yapmaktadır. Kitap tahlilleri, öğrencilerin konuyu daha iyi anlamaları ve eleştirel düşünme becerilerini

geliştirmeleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kant, Ahmed Naim, Aristo ve daha birçok ünlü ahlak düşünürleri ve filozoflarının kitaplarının değerlendirildiği bu derste “ahlakın ekonomisi olmadan ekonominin ahlakı olur mu” sorunsalı üzerinden tartışmalar yürütülmektedir.

Bu ders öğrencilere, ekonomik teorileri ve uygulamaları ahlaki bir perspektiften değerlendirme becerisi kazandırmaktadır. Güncel ekonomik meselelerde ahlaki analiz yapabilme yeteneğinin gelişmesi ve ekonomik kararların ahlaki boyutlarını anlamada daha

bilinçli hale gelinmesi temel hedeflerdir. Ayrıca, bu dersle birlikte öğrencilerin ahlaki açıdan sürdürülebilir ekonomik modellerin geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunabilecek düzeye ulaşmaları istenmektedir. Ekonomi ve Ahlak dersi, sadece ekonomi öğrencilerine değil, toplumsal ve bireysel sorumluluk bilincini geliştirmek isteyen herkese hitap eden kapsamlı ve zengin bir içerik sunmaktadır. Doç. Dr. Hakan Kalkavan’ın bilgi ve deneyimiyle zenginleşen bu ders, katılımcılara ekonomi ve ahlak arasındaki karmaşık ilişkiyi daha iyi anlama fırsatı vermektedir. ■

**Nurbanu TEKİN**

Marmara Ü. İslam Ekonomisi ve Finansı  
Maruf Vakfı Araştırmacısı Dr.



## İSLAM İKTİSADI VE İSTİKRAR: RİSK PAYLAŞIMLI FİNANSMAN

Günümüzde ülke ekonomilerinin çoğunluk kısmını reel sektörden ziyade finans sektörü oluşturmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum hayli yüksek oranda görülmektedir. Finans sektöründeki gelirler kahir ekseriyetle faiz dayanaklı enstrümanlardan elde edilmekte, bu da ortada bir dayanak varlığı olmadığı için ve merkez bankaları - ticari bankalar faiz mekanizmasıyla oluşturulan sun'i talebi karşılayabilmek amacıyla sınırsız para yaratma yetkisine

sahip olduğu için beraberinde küçük ve büyük çaptaki bir takım finansal krizleri meydana getirmektedir. Bu neo-klasik iktisadın dayattığı ve çoğunlukla gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerin ekonomilerini zarara sokan bir kısır döngü haline gelmiştir.

Faiz oranları ve enflasyon birbirlerini tetikleyen iki makroekonomik unsur olarak karşımıza çıkmakta ve nihayetinde bu iki unsur dengeli bir şekilde hareket etmediğinde ekonomik istikrarı sağlamak mümkün

olamamaktadır. Ekonominin ihtiyaç duyduğu en önemli vasıf istikrar vasfıdır. Sözelimi T.C. Merkez Bankası'nın önemli amacı fiyat istikrarını sağlamak ve halkın cebini yakan enflasyonla mücadele etmektir. "Ekonomik istikrar, meydana gelen dış şoklar ve iç şoklar karşısında makroekonomik değişkenlerde meydana gelen dalgalanmaların iktisat politikası araçları ile kararlı ve dengeli bir yapıya ulaştırılmasıdır. Başka bir ifade ile ekonomik istikrar, ekonomideki göstergelerin

sürekli ve kararlı bir durum sergilemesidir.” (Dineri, 2021)

Ancak ülke ekonomisinin çoğunluğunu finans sektörü oluşturduğu zaman bu pek mümkün olmamaktadır. Zira faiz oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkeler bu şekilde ülkeye döviz girmesini daha ziyade dolar girmesini sağlamayı amaçlar. Ancak bu şekilde kendi halkları da yatırımlarını faize kaydırır ve böylece üretim olumsuz etkilenir. Üretim düştüğünde ülkede oluşan talebin karşılanması için ithalata ağırlık vermek gerekir, dolayısıyla bu da yeniden ülkeden döviz çıkışı demektir. Kısacası bir taraftan kazanıp diğer taraftan kaybetmek demek olur ki bunun da ülke ekonomisine reelde bir katkı sağlaması söz konusu değildir. Ülke para biriminin dolar karşısında değer kaybetmesi enerji bağımlılığı gibi etkenlerden dolayı çoğunlukla üretim maliyetlerini arttırdığı için enflasyon kaçınılmaz olmakta ve günün sonunda eksiler artıları aşmaktadır. Yani fiyat istikrarını sağlamak için kullanılan faiz enstrümanı yine fiyatların artmasına sebebiyet vermektedir.

Elbette gelişmekte olan ve geri kalmış ekonomilerin istikrarsızlığını tümünden bu değişkenlere bağlamak çok da sağlıklı değildir. Sözgelimi ülkelerin sahip oldukları adli ve idari kurumların oturmuş bir yapıya sahip olması ülke ekonomilerini geliştirmek ve güçlendirmek için vazgeçilmez birer etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusların Düşüşü kitabında Acemoğlu ve Robinson, ülke ekonomilerinin aynı coğrafyada olsalar dahi farklı seyirler göstermelerini tamamen idari, adli ve ekonomik kurumlarının yapılarına bağlamışlardır ve nihayetinde güç bağımlısı iktidarların halklarının refah seviyesini yükseltmek yerine onları sömürmeyi tercih ettikleri için bu ülkelerin ekonomilerinin geri kaldıklarından dem vurmışlardır. Bu düşünce tarafımızca radikal bir düşünce olarak görülse de bu unsurun etkisi görmezden gelinmemelidir. Ancak burada daha ziyade ele alacağımız ekonomik istikrarsızlık sebebi faizdir ve elbette bu diğerine nazaran çok daha büyük bir etkidir. Bir ülke idaresi yolsuzlukla mücadele etse bile bu mücadelenin ekonomiye belirgin bir katkısı olamayabilir. Bu ülke borç batağındaysa bunun yolsuzlukla ya da kurumlarıyla ilişkisi de olmayabilir. Ancak faizle almış olduğu borçların daima ilişkisi vardır. Çünkü faizli borçları veren büyük kuruluşlar ve ülkeler bu borçların ödenmesini değil ödenmemesini isterler. Bu borçlar ödenmedikçe katlanarak artmaya devam eder. İşte bu yüzden faizli borç alan ülkeler ekonomilerinin dayandığı güçlü bir reel sektöre sahip değillerse borçlarını ödeyememe ihtimalleri çok yüksektir.

### 2008 Krizi

2008 Krizi başlangıçta finansal bir krizken bir süre sonra reel sektöre de yayıldı ve küresel bir ekonomik kriz haline geldi. Amerika’da oluşan

konut balonu ile insanların konuta yaptıkları yatırımlar fiyatlar üzerinde büyük suni artışlara sebep oldu. ABD’de konut piyasası 10 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaştı ve dünyanın en büyük piyasası haline geldi. İlk etapta mortgage kredilerinin çoğu kredibilitesi yüksek müşterilere verilirken daha sonra düşük kaliteli «subprime» müşterilere de verilmeye başlandı. Ayrıca finans kuruluşları da bu balon piyasadan nasibini aldı ve hisse değerleri sun’i olarak yükselmeye devam etti. Devamında konut fiyatları birden hızla düşmeye başladı ve en çok subprime mortgage kredisi veren Lehman Brothers adlı dev bankerlik şirketi nihayet 2008 yılında iflasını açıklamak zorunda kaldı. (Eğilmez, 2020)

### Dünyanın ilk küresel çaptaki finansal krizi olan 2008 krizi sürecinde;

- Konut fiyatları sun’i yükseldi.
  - Reelde karşılığı olmayan bu yükseliş insanların konut alabilmek daha fazla faizli krediye yönelmelerin neden oldu.
  - Faizli kredilere olan taleple faiz arttı ve insanlar fahiş faizli borçlarını ödeyemediler.
  - Akabinde konuttaki balon patlayınca yatırımcılar da iflas etti.
  - Bankalar verdikleri kredileri geri alamadıkları için iflas etti.
- Görüldüğü gibi buradaki sorun insanların konut gibi



temel bir ihtiyacının sağlanması için faizli krediye başvurmak zorunda kalmalarıdır. Ve bu kredilerin miktarının artmasının konut fiyatlarında da gereksiz bir artışa neden olmasıdır.

#### **Bu denklemden faiz etmenini çıkardığımızda ne olacaktı?**

● Emlak yatırımı yapmak isteyenler bunun finansmanı için faizli kredi kullanamayacağından finansman maliyetleri artmayacak dolayısıyla bu da konut fiyatlarının yükselmesine sebep olmayacaktı.

● Faizli kredi veren kuruluşlar olmayacağından krediler geri ödenemediği için

bu kuruluşlarla birlikte on binlerce insanın tasarrufları da batmayacaktı.

● Emlak balonu oluşmayacağı için piyasa emlak fiyatları reel fiyatlar olacak ve dolayısıyla konut yatırımcıları da balonun patlaması ile ortaya çıkan düşüşten zarar görmeyecekti.

● Kısacası kriz bu kadar büyümeyecekti.

#### **Faiz Hastalıklı Tedavisi Ne?**

Faiz anaparayı ve belli bir karı garanti ederek borç verme ve finansman sağlama yöntemidir. İslam iktisadında kar-zarar ortaklığı prensibine dayalı finansman yöntemleri

vardır. Müdarebe müşareke gibi akitler risk paylaşım esasına dayandıkları için tamamen reel ekonomiye katkı sağlamaya yarar ve faiz gibi olmayan bir değer üretmez. Hükümetlerin her zaman finansman sağlamaya ihtiyaçları vardır. Bayındırlık faaliyetleri için; eğitim, sağlık, transfer ödemelerini gerçekleştirmek için hiçbir zaman haktan topladıkları vergiler yeterli gelmez. Bunun için de kendilerine yeni bir finansman kaynağı bulmaları gerekir. Bunlar faizli bir sistemde devlet tahvilleri, gecelik faizler hazine garantili projeler vs. olabilir. Ancak faiz yoksa merkez bankası tahvil ihraç edemez, ve hazine hiçbir projeye garanti

veremez zira bütün projeler risk paylaşımı esasına dayalıdır. Ayrıca hazine hiçbir ülkeden veya kurumdan da faizli borç alamaz çünkü faizi sistemden çekti. Bu durumda finansman sağlamak için başvurabileceği tek kanal ortaklıklar olabilir. Ancak devletin ortak olduğu işlerde genelde çok büyük başarılar elde edilemez. Zira devlet hantal ve yoğun bürokrasi engeline haiz bir kurumdur.

Bu durumda devletin finansman sağlaması adına sadece vergilerin yeterli olması için vergi gelirlerinin çok fazla olması gerekir. Vergi gelirlerinin fazla olması içinse üretimin ve dolayısıyla tüketimin çok olması gerekir. Sözgelimi üretimi arttırmak için risk paylaşımli ortaklıkların sayısını arttırmalı ve bu sayede üretimi de arttırmalıyız. Üretimin artması istihdamı artıracak istihdamın artması ise tüketimi artıracaktır. Üstelik halk tasarruflarını gelir getiren bir hale dönüştürmek istediğinde faize değil yine risk paylaşımli ortaklıklara yatıracaktır. Böylece bu ortaklıklar daha da büyüyecek ve vergileriyle devlet hazinesine daha çok katkı sağlayacaktır. Tüm bunların teoride böyle olması beklense de bu sistemin pratiğini görebilmek şu an için pek mümkün görünmemektedir. Hâlihazırda sistemden bankaları çekip alabilmek söz

konusu değildir. Peki bankalar sistemdeyken devletler risk paylaşımcı finansman metotlarını uygulayabilir mi? Elbette mümkün olabilir. Devlet hazineleri günümüzde borç yönetimi kapsamında mudarabe finansman yöntemini kullanabilir. Devlet hazineleri çeşitli gelirlerinin bir kısmını kısa ve uzun vadedeki gider ve ödeme planını göz önünde tutarak mudarabe finansmanı yönteminde değerlendirebilir. Hazine kurulan ortaklıkla girişimcileri sermayesiyle destekleyebilir ve ticari bir iş ya da projeden kâr sağlayabilir. Kâr elde edilmesi durumunda hazinelerin geliri artacağı için borçlanma ihtiyacı da azalmış olacaktır. Devlet hazineleri günümüzde borç yönetimi kapsamında müşareke finansman yöntemini de kullanabilir. Devlet hazineleri çeşitli gelirlerinin bir kısmını kısa ve uzun vadedeki gider ve ödeme planını göz önünde tutarak müşareke finansmanı yönteminde değerlendirebilir. Hazine kurulan sermaye ortaklığıyla ticari bir iş ya da projeden kâr sağlayabilir. Kâr elde edilmesi durumunda hazinelerin geliri artacağı için borçlanma ihtiyacı da azalmış olacaktır.

### **Kamuda Ortaklığa Dayalı Finansman Örnekleri**

● Sudan/ Kamu Müşareke Sertifikaları

Sudan'da 1998 yılından beri bir müşareke finansmanı olarak addedilebilecek «Shahama» olarak bilinen sertifikalar bütçe açığını finansmanında kullanılmaktadır.

● Sudan/ Kamu Yatırım Sertifikaları

Sudan hükümeti 2003 yılında müdarebe bazlı yatırım sertifikaları ihracına başlamıştır. Bu sertifikalar devletin büyük çaptaki projelerine finansman desteği sağlamıştır.

● Bangladeş

Bangladeş Merkez Bankası (Bangladesh Bank) hükümet adına murabaha finansmanı temelinde ve açık artırma yoluyla "Kamu İslami Hazine Senedi" ihraç edebilmektedir. Senet ihraçları; hükümetin iç tedarikini, denizasırlı ülkelerden ithalatını ve Ortadoğu ülkelerinden petrol ithalatını finanse etmek için kullanılmaktadır. (Sümer,2022)

Sonuç olarak bazı İslam ülkelerinde bu tarz risk paylaşımli finansman yöntemleri kamu yararına olarak kullanılmaktadır. Var olan uygulamalarına da bakıldığında Müdarebe/ Müşareke sertifikaları gibi ortaklık finansman yöntemleri hazine finansmanında tercih edilebilir gözükmektedir. Risk paylaşımli finansman yöntemleri ülkelerin kalkınması için alternatif bir yol gibi görünmektedir.

1. DİNERİ, E. (2021). MALİ DISİPLİNİN SAĞLANMASI ve EKONOMİK İSTİKRAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(1), 38-48.

2 <https://iktisatvetoplum.com/2008-krizi-uzerine-mahfi-egilmez-itd-120/>

3. SÜMER, D. E. (2022). HAZİNE FİNANSMANINDA FAİZLİ BORÇLANMA SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ. TKBB Yayınları.

**Yusuf Taşpınar**

Marmara İ. Ekonomisi ve Finansı YL.  
Maruf Vakfı Araştırmacısı

# İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü

Kitap 1967 yılında yayımlanmıştır. Bu tarih kitabın Türkiye’de kaleme alınan ilk İslam Ekonomisi eserlerinden biri olduğunu göstermektedir. Kitap yedi bölümden oluşmaktadır ve bölümlerin herhangi bir başlığı yoktur. Genel olarak kitapta İslam iktisadının tarihi gelişimi, İslam’ın mülkiyet anlayışı, kapitalizm ve sosyalizm ile İslam iktisadının farkları ve hak, emek ve sermaye gibi bazı temel kavramlar konu edinilmektedir.

Kitabın birinci bölümünde Karakoç; İslam toplumunun iktisat yapısı hakkında İslam düşüncesinin altın döneminde yazılan klasik eserleri günümüz literatürüne getirememiş bulunduğumuzdan iktisadi olayları batı iktisat postulatlarıyla (ispat edilmeye gerek duyulmadan doğru olarak benimsenen önerme) inceleme ve yorumlamadan öteye gitmediğini, birkaç iktisat doktrininden birini seçmeye zorlandığımızı, Batı düşünürlerinin İslam İktisat düşüncesini ütöpik olarak gördüklerini ve Batılı iktisatçıların İslam iktisadını kendi iktisadi doktrin eğilimlerine ve İslam

hakkındaki hükümlerine göre İslam iktisat yapısını liberal veya sosyalist bir yapı olarak gördüklerini belirtmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde İslam’ın, her çağda ve her türlü yenilikte dahi uygulanabilecek prensipler, öğreti, sistem ve yapı getirdiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte son dönemde uygulanan batı tipi ekonomilerin başarısızlığının İslam’dan değil, İslam prensip ve yaşamlarının terkinden doğduğuna dikkat çekmiştir.

Üçüncü bölümde kapitalizmin, temelde insana değil, ekonomik gelişmeye, eşyaya baktığını tekniğe, kütle halinde istihsale (üretim) dönük olduğunu, kapitalizmin bütün gücü ve isteğinin sonuç olarak, istihsal çevresinde toplandığını, komünizmin ise, başlangıçta, istihlak (tüketim) probleminden doğduğunu ve kapitalizmin sebep olduğu dağıtım eşitsizliğinin istihlak yetersizliğine yol açmasına bir tepki olarak doğduğunu vurgulamıştır. Marx’ın üzerinde durduğu ve gerçek sahiplerine bağlayamadığı yabancılaşmanın daha kesin türlerinden birini komünist toplumda işe karşı ve iş içinde yabancılaşma olarak görmenin mümkün olduğunu

beyan etmiştir.

Dördüncü bölümde kapitalizme göre, mülkiyetin, mutlak anlamda, tek kişiye ait olduğunu, her kişi, kendi başına malı ele geçirdikten sonra da, başkasının gölgesini bile ondan uzak tutmak istediğini, komünizm ise, diliyle mülkiyeti reddederken, kalbiyle, mülkiyeti o kadar yüceltip tek insanı ona layık ve ona sahip olmaya ehil görmediğini, eşyanın tanrılaştırıldığını, insan onun kölesi haline geldiğini, hiçbir kimse tek başına ona sahip olamadığını, ancak eşyaya toplum halinde el sürebileceklerini, biri insanın, öbürü eşyanın tanrılaştırılmasından doğan bu iki ekonomik düzenin insan mutluluğunu sağlamasının mümkün olmadığını vurgulamıştır. “İslam, Allah’ı yani insanın da eşyanın da yaratıcısı ve yaşatıcısını asla unutmaz. Mutlak anlamda, eşya da insan da O’na aittir. Mülk, mutlak anlamda, sadece O’nundur. İnsan, mutlak olarak kendiliğinden değil, ancak O’nun izni ve bağışıyla, eşyaya sahip olma hakkını edinmiştir. İnsan O’nun halifesi olarak, O’nun koyduğu kurallar içinde bir şey edinir, bir şey sarf eder.

Mülkiyet hakkı iç içe daireler halindedir. En geniş daire, Allah'ın hakkıdır. Sonra sırayla insanın, hayvanın, bitkinin ve eşyanın hakkı gelir. İslam toplumunda, ne komünizmdaki gibi, tek kişiyi, mülkiyet halkına ehil ve layık görmemek, yani insana güvensizlik vardır; ne de kapitalizmdaki gibi insana Allah'ı unutturan mutlak mülkiyet hakkı tanınmıştır." Bu ifadeleriyle de Karakoç İslam dininin mülkiyet anlayışını beyan etmiştir.

Beşinci bölümde İslam üzerine dinin uhrevi damgasını da vurduktan sonra, kişinin mülkiyet hakkını tanıdığından, çalışma ve emeğin kutsal olduğundan, bu çalışmayla insan, Allah'ın halifelliğini yerine getireceğinden bahsetmiştir.

Altıncı bölümde kazancın, İslam'da emeğe dayandığını sermaye ancak emekle birleşerek çalışırsa meşru olduğunu paranın para olarak para getirmesinin paranın çalışmadan alıkonulmasının (kenz) yasak olduğunu, sermaye ancak yatırım alanında bulunup meşru sayılabileceğini vurgulamıştır. Allah, ticareti helal, faizi haram kılmıştır açık nassı ile, İslam'a özgü ekonomik yapının temel prensiplerinden birini ortaya koyduğunu, kapitalizmde hem ticaretin hem faizin helal, sosyalizmde ise hem ticaretin hem faizin yasak olduğunu İslam'ın ise orta yol üzere olduğunu ifade etmiştir.

Yedinci bölümde İslam iktisat tarihinden bahsetmiştir. "Hz. Peygamber zamanında İslam ekonomisi kuruluş durumundadır. Ekonomik kastlar kırılmakta, toplumu

çökerten faiz ortadan kalkmakta, zekât kutsal buyruğuyla yoksul halk ekonomik verim katına yükseltilmekte, zengin ve sömürücü büyük şehirlerden, cihat yoluyla adeta fakir bölgelere cebri bir servet akını sağlanmakta, böylece Asya'nın büyük ve önemli kesiminde yepyeni bir ekonomik yapı temellendirilmektedir. Hz. Ömer devrinde İslam toplumunun zenginliği yeni doğan çocuğa maaş bağlanacak kadar efsanevi bir çapa ulaşıyor. Hz. Osman devrindeki olaylar aşırı zenginliğin imkân verdiği olaylardır. Emeviler devri din ve siyaset alanındaki büyük facialara rağmen arka arkaya gelen fetihlerden dolayı refahların arttığı ve eksilmediği bir dönemdir. Abbasilerde sulh ve sükûn içinde zenginlik ve refahla taşacaktır İslam dünyası. Cengiz ve Haçlılar korkunç ordularıyla gelmişler, İslam alemini yağmalamışlar ve birçok refah bilgilerini öğrenip gitmişlerdir. Osmanlılar dönemi fetihlerin getirdiği gelirler ve toprağın askerliğe ayarlı olarak düzenlenişıyla yüzlerce yıl parlak bir ekonomik varlık gösterir. Avrupa'da rönesansın başlamasıyla ekonomik refah Osmanlı topraklarında azalır. Sosyal adalet kurumları ortadan kalkar ve sefalet her tarafı kaplamıştır." Bu ifadelerden sonra İslam iktisat sistemini oluşturacak kişilerden şu şekilde bahsetmiştir; "İslam toplumlarını batıların ve komünistlerin ellerinden dilinden kurtaracak kahraman nesil,

İslam toplumunun ekonomisini de yeni baştan düzenlemek zorundadır. Tabii ki, bütün bunların gerçekleşmesi için İslam toplumunun her yönüyle kurulması ve çalıştırılması, İslam gençliği, İslam işçisi ve İslam aydınının oluşması, İslam şuurunun elle tutulurcasına canlı olması gerekir."

Sonuç olarak, Sezai Karakoç bu çalışmasıyla İslam iktisat düşüncesi başta olmak üzere İslam'da mülkiyet, emek, sermaye gibi konulara değinerek Türkiye'de İslam iktisat literatürüne katkıda bulunan öncülerden olmuştur. Ayrıca İslam iktisat tarihine değinerek İslam iktisadının ekonomik refahı geçmişte getirmiş olduğunu ve geçmişte olduğu gibi yeniden İslam iktisat ilkelerinin uygulanmasıyla ekonomik refahın gelebileceğini belirtmiştir.





# MARUF VAKFI

İSLAM EKONOMİSİ ENSTİTÜSÜ

## YAYINLARIMIZ



Seyit Nizam Mah. Mevlana Cad. No: 77 K:8 Zeytinburnu / İSTANBUL

Tel. : 0212 510 11 25

maruf@marufvakfi.org / www.marufvakfi.org

marufvakfi.org f | t marufvakfi

marufvakfi.org f | t marufvakfi



**MARUF VAKFI**  
İSLAM EKONOMİSİ ENSTİTÜSÜ

Seyit Nizam Mh. Mevlana Cd. No: 77 Kat: 8 Zeytinburnu - İstanbul  
Telefon: +90 212 510 11 25 • E-mail: maruf@marufvakfi.org